

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT

**POKLICNA KARIERA VRHUNSKEGA
ŠPORTNIKA PO KONČANI ŠPORTNI
POTI**

MITJA MIKOLAVČIČ

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA ŠPORT

Športno treniranje

Fitnes

**POKLICNA KARIERA VRHUNSKEGA ŠPORTNIKA PO KONČANI
ŠPORTNI POTI**

DIPLOMSKO DELO

MENTOR

Dr. Gregor Jurak

SOMENTOR

Dr. Jakob Bednarik

RECENZENTKA

Dr. Marjeta Kovač

Avtor dela:

MITJA MIKOLAVČIČ

Zahvala gre staršem za potrpežljivost pri študiju, mentorju dr. Gregor Juraku in Matjažu Markiču za pomoč pri izdelavi diplomske naloge.

Ključne besede: *vrhunski športnik, poklicna kariera športnika, konec športne kariere, problemi vrhunškega športa, izobraževanje, osebne finance, menedžer*

POKLICNA KARIERA VRHUNSKEGA ŠPORTNIKA PO KONČANI ŠPORTNI POTI

Število strani 76; število preglednic 1; število prikazov 2; število virov 55; število prilog 1

IZVLEČEK

V diplomskem delu so na podlagi izsledkov domačih in tujih raziskav prikazana temeljna izhodišča za reševanje problemov vrhunškega športnika, ki se pojavljajo med in po njegovi športni karieri.

V Sloveniji je vrhunski šport organiziran pod okriljem OKS-a. Vrhunski športniki imajo določene ugodnosti, ki jim omogočajo zaposlitev v javnem sektorju, zdravstvena in pokojninska zavarovanja, davčne ugodnosti pri osvojenih nagradah ter ugodnosti pri izobraževanju med in po koncu kariere. Vrhunski športnik ni nujno, da je tudi poklicni. Vrhunskega športnika opredeljuje dosežek mednarodne vrednosti, poklicni športnik pa pomeni, da se oseba s športom preživlja. Le redkim uspe živeti samo od športa, saj sponzorske nagrade omogočijo le dodaten prihodek, ne pa brezskrbnega življenja po koncu športne kariere. Po končani športni poti morajo nastopiti na trgu dela. Raziskave kažejo, da se takrat nekateri soočajo s številnimi težavami. Predvsem tisti z višjo izobrazbo se lažje in hitreje privadijo na nov slog življenja. Športnik prenese veliko pozitivnih znanj, spretnosti in sposobnosti iz športa v svojo bodočo poklicno kariero. Zato je pomembno, da vrhunski športnik združuje svoje športne in šolske obveznosti. V svojem delu opisujem trenutne mehanizme pomoči vrhunskim športnikom po končani športni karieri. Na koncu predlagam celoviti koncept obravnave vrhunškega športnika s pomočjo kariernega menedžerja, ki naj bi skrbel za področje marketinga, osebnih financ, iskanja primernega zdravljenja, pravnega in davčnega svetovanja ter področja

izobraževanja (formalnega in neformalnega) in zaposlitve. Kot primer predstavljam intervju z Matjažem Markičem, vrhunskim športnikom in njegov pogled na tematiko poklicne kariere vrhunškega športnika.

Keywords: top-level athlete, professional athlete's career, end of sports career, problems of top-level sport, education, personal finance, manager

PROFESSIONAL CAREER OF TOP-LEVEL ATHLETE AFTER THE END OF SPORTS CAREER

Number of pages 76; number of tables 1; number of diagrams 2; number of sources 55; number of inserts 1

ABSTRACT

In this dissertation essential starting points are shown for resolving an athlete's problems which occur during and after their career. These points are based on results of research conducted in Slovenia as well as abroad.

In Slovenia, top-level sport is the domain of the OCS (Olympic Committee of Slovenia). Top athletes gain certain privileges which allow them employment in the public sector, health and pension insurance, tax benefits concerning cash prizes and other benefits concerning education during and after an athlete's career. A top athlete doesn't necessarily have to be a professional. A top athlete is defined by an achievement of international value while a professional athlete considers sport as a way of making a living. Only few athletes manage to make enough money just from sport because sponsorship prizes enable extra income only during an athlete's career while they do not offer carefree living after the athlete's career has ended. At this point, the retired athlete is forced to search for employment. Research shows that, at this time, some athletes face several problems. In contrast to those are athletes who have a higher level of education; they have fewer problems in adapting to the new lifestyle. This is why it is important for top athletes to combine their obligations in sport as well as school. In my dissertation, I describe contemporary mechanisms of support for athletes whose career has ended. Finally, I suggest a complete concept of treatment of a top athlete using a career manager who would be in charge of marketing, personal

finances, adequate medical care, counselling on tax and legal problems as well as proper education (formal and informal) and finally helping the former athlete in search for employment. I set an example with an interview with top athlete Matjaž Markič where he exposes his views on the topic of a top athlete's professional career.

KAZALO:

UVOD	11
OPREDELITEV PREDMETA IN OPIS PROBLEMA	14
CILJI IN NAMEN DIPLOMSKE NALOGE	15
METODE DELA	16
VRHUNSKI ŠPORTNIK	17
VRHUNSKI ŠPORT V SLOVENIJI	18
POKLICNI ŠPORTNIK	20
SINDIKALNO GIBANJE NA PODROČJU ŠPORTA	20
ZAKLJUČEK ŠPORTNE KARIERE	21
DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA KONEC ŠPORTNE KARIERE	21
<i>Vzročni dejavniki</i>	22
<i>Mediacijski dejavniki</i>	22
<i>Posledični dejavniki</i>	27
(NE)TEŽAVEN KONEC ŠPORTNE KARIERE	28
IZOBRAŽEVANJE	30
ŠPORTNIKI IN IZOBRAŽEVALNI SISTEM	30
ŠPORT IN IZOBRAŽEVANJE	32
RAZISKAVE PODROČJA IZOBRAZBE ŠPORTNIKOV	34
PROGRAMI PO SVETU ZA POMOČ V RAZVOJU ŠPORTNE IN POKLICNE KARIERE	36
POKLICNA KARIERA ŠPORTNIKA	38
VRHUNSKI ŠPORTNIK USPEŠEN TUDI V POKLICNI KARIERI?	39
VRHUNSKI ŠPORTNIK V DRŽAVNI SLUŽBI	41
POMOČ PRI ZAPOSLOVANJU VRHUNSKIH ŠPORTNIKOV PO KONČANI KARIERI	41
OSEBNE FINANCE	44
DENAR IN MATERIALNE DOBRINE V ŠPORTU NEKOČ	44
FINANČNA VARNOST PO KONCU KARIERE?	45
<i>Sponzorske zmožnosti športa</i>	46
<i>Zaslужek v individualnih športih</i>	47
<i>Zaslужek v moštvenih športih</i>	48
POKOJNINSKA ZAVAROVANJA ZA VRHUNSKO ŠPORTNIKE	49
IDEJE IN PREDLOGI ZA VRHUNSKO ŠPORTNIKE PO KONCU ŠPORTNE KARIERE	51
NAGRADE NE BODO ŠLE VEČ V DOHODNINSKO OSNOVO ŠPORTNIKA	52
ZAPOSLOVANJE ŠPORTNIKOV PO KONČANI KARIERI ŠE 2 LETI	52
PROJEKT TIMSKO POUČEVANJE DIJAKOV ŠPORTNIKOV PREK OMREŽJA	53
SOFINANCIRANJE IZOBRAŽEVANJA	53
RENTE ZA VRHUNSKO ŠPORTNIKE	54
IDEJA TUTORSTVA	54
UVEDBA KARIERNEGA MENEDŽERJA ŠPORTNIKA KOT ČLANA STROKOVNE EKIPE	56
ŠPORTNI MENEDŽER-AGENT	56
»NADGRADNJA« ŠPORTNEGA MENEDŽERJA-AGENTA V KARIERNEGA MENEDŽERJA ŠPORTNIKA	58
KOMPETENCE KARIERNEGA MENEDŽERJA	60
PRIMER VRHUNSKEGA ŠPORTNIKA: INTERVJU Z EVROPSKIM PRVAKOM V PLAVANJU MATJAZEM MARKIČEM	62
SKLEP	64

LITERATURA	66
OSTALI VIRI	71
PRILOGA: INTERVJU Z EVROPSKIM PRVAKOM V PLAVANJU MATJAŽEM MARKIČEM	74

Uvod

Če smo v preteklosti za vrhunski šport trdili, da je v bistvu igra, se zdaj zavedamo, da gre za trdo ustvarjalno delo, v katerem se prepletajo osebni, narodni, gospodarski, politični in drugi interesi (Bednarik, Ferenčak in Turšič, 2002).

Izrazite družbene spremembe v zadnjih dvajsetih letih so povzročile globoke spremembe tudi v športu. Te so najbolj opazne v vrhunskem športu, ki postaja vedno bolj profesionalen. S profesionalizacijo športa in z vrhunskimi rezultati so vse bolj povezane ekipe strokovnjakov in znanstvenikov, ki vsa najnovejša spoznanja o človeku in najnovejše tehnologije z raznih drugih področij prenašajo v športno prakso. Tako postaja vrhunski šport vedno bolj sistematična in do potankosti načrtovana dejavnost. Vrhunski dosežki že dolgo niso več naključni, pač pa največkrat plod dolgotrajnega dela, odpovedovanj in tudi nadpovprečne nadarjenosti športnika (Doupona Topič, 2002).

Le nadarjeni posamezniki, ki se morajo že zelo zgodaj odločiti za izbrano športno panogo, pridejo do vrhunskega rezultata. Prav tako morajo biti deležni sistematičnega treninga, podpore staršev, šole, imeti morajo poseben odnos do svojega športa, vendar jim tudi vse to ne zagotavlja vrhunskih športnih uspehov.

Bednarik, Ferenčak in Turšič (2002) ugotavljajo, da so glavni dejavniki uspeha v športu:

- starši, ki so športnikovi glavni motivatorji, in njihova ekonomska moč,
- dobro strokovno delo, trener,
- dobra in sodobna opremljenost športnih objektov,
- dobra urejenost razmerja med šolo in treningi ter
- pomoč države pri zaposlovanju.

Uspeh je odvisen še od številnih drugih dejavnikov, na katere športnik pogostokrat nima vpliva.

Kariera športnikov je omejena z leti udejstvovanja (v povprečju 10 do 15 let; Močnik, 2003b), z nevarnostjo poškodb in s številnimi drugimi dejavniki, ki jim lahko spremenijo življenje. Zato morajo športniki med svojo kariero misliti tudi na preživetje po končani športni karieri, saj vsi ne zaslužijo toliko, da bi jim privarčevani kapital zadostoval za »brezdelno življenje«. Prav tu pa nastopi problem, saj vrhunski šport od posameznika zahteva popolno osredotočenost, skoncentriranost zgolj na proces treninga, regeneracije, tekmovanja, tehniko ...

Številni perspektivni športniki ravno v času, ko bi lahko dosegali najbolj odmevne rezultate, končajo športno kariero, saj ne morejo uskladiti študijskih ali službenih obveznosti z zahtevami športa. Vrhunska športna kariera je v današnjem času do potankosti voden proces, v katerem deluje vrsta strokovnjakov, ki stremijo zgolj za vrhunskimi dosežki.

Pošportno življenje - s tem je mišljena predvsem poklicna kariera in izobraževanje športnikov med kariero - zagotovo ni le stvar športnikov, ampak tudi vseh, ki delujejo v tem procesu. Zato je naloga vseh posredno in neposredno sodelujočih pri tem »problemu«, da v prihodnosti najdejo ustrezne rešitve.

Problematika poklicne kariere vrhunškega športnika po končani športni poti me je od samega začetka študija zanimala, zato sem izbral tudi tako temo diplomskega dela. Raziskal in pregledal sem literaturo, predvsem pa raziskave, ki so bile izvedene na tem področju in poskušal na koncu priti do ustreznih rešitev in zaključkov, ki bodo v pomoč vsem sodelujočim s področja športa. Teoretična izhodišča so razvrščena na naslednja področja zaradi lažje preglednosti:

- vrhunski športnik,
- zaključek športne kariere,

- izobraževanje,
- poklicna kariera športnika,
- osebne finance.

Na koncu sta dodana predloga za možne rešitve obravnavanega problema:

- ideje in predlogi za vrhunske športnike, ko končajo športno kariero,
- karierni menedžer kot član strokovne ekipe.

Opredelitev predmeta in opis problema

Predmet diplomskega dela je vrhunski šport, ki je pomemben dejavnik razvoja drugih delov športa. Bednarik, Ferenčak in Turšič (2002) opredeljujejo vrhunski šport kot:

- multiplikator in generator množičnih oblik športnega udejstvovanja (pasivnega in aktivnega),
- sredstvo za potrditev narodne identifikacije (prek vrhunškega športa narod dokaže, kaj zmore),
- promotor vseh oblik množičnega športa,
- sredstvo oglaševanja za industrijo in storitve,
- promocija države,
- sredstvo dokazovanja športnikov in vseh, ki z njimi delajo.

Šport nasploh je odličen promotor države, s čimer se strinja tudi 86% odraslih državljanov Slovenije (Petrovič, Ambrožič, Sila in Doupona, 1996). Veliko mladih se prek vrhunskih športnikov identificira, kar posledično pomeni večjo popularnost športne discipline. Hkrati pa tudi finančno prispevajo k vrhunskemu športu s povečano prodajo majic, dresov, dodatkov itd. Shank (1999) pravi, da so športniki, ki tekmujejo, tudi končni izdelek za prodajo.

Ena od osnovnih tendenc razvoja današnje družbe je, da ji na vseh področjih človekove dejavnosti uspeva zmanjševati delež lastnega telesnega napora, da zamenjuje svoje telo kot orodje za delo z drugimi orodji in s tem istočasno zmanjšuje skupni obseg delovnih operacij in delovnega časa. V vrhunskem športu se odvija ravno obraten proces. Športnik je vse bolj orodje, s katerim se dosega rezultati, rekordi. Včasih je bil športnikov rezultat odvisen izključno od njegovega lastnega naprezanja, časa, volje in talenta. Danes pa, vsaj v nekaterih športih, pri doseganju vrhunskih rezultatov

sodelujejo ekipe trenerjev, psihologov, zdravnikov, do strokovnjakov za izbiro opreme, tekmovališč ipd.

Problem diplomskega dela je poklicna kariera vrhunskega športnika po končani tekmovalni poti. Vsak športnik se nekega dne sooči s slovesom od aktivne športne kariere, takrat, če že ne prej, pa mora športnik odgovoriti na vprašanje: "S čim se bom ukvarjal?" Le malo vrhunskih športnikov med svojo športno kariero zasluži toliko denarja, da jim po končani karieri ni več treba misliti, kako si bodo zagotovili prihodke. Po drugi strani pa vrhunski šport od posameznikov zahteva maksimalen napor in praktično ves njihov čas, zato ni čudno, da posamezniku ob športu ostane malo časa za pripravo na življenje po športni karieri. Številni športniki svojo profesionalno kariero zaključijo v zrelih letih. Najbolj plodovita leta z vidika ustvarjanja kapitala znanja (vezano posledično na poklicno kariero) porabijo za športno pot. Nekaterim uspe usklajevati šolanje in športno kariero, drugim pa ne. Komur to ne uspe, ima v nadaljni poklicni karieri večje probleme pri iskanju zaposlitve, ponavadi začne v primerjavi s svojimi sovrstniki nešportniki na nižjem delovnem mestu in z manj poklicnimi izkušnjami. Rezultati raziskave Cecić Erpičeve (2002a) kažejo, da imajo vrhunski športniki ob koncu športne poti probleme z vsakdanjimi opravili (urejanje kreditov, pisanje prošenj, zahtev, ...), za katere so prej skrbeli starši ali športni menedžerji. Po koncu kariere so imeli udeleženci raziskave težave pri prilagajanju na zahteve odraslega življenja. Najbolj črn scenarij, ki lahko športnika doleti, je, da po končani športni karieri ostane brez kakršnihkoli poklicnih ciljev in načrtov.

Cilji in namen diplomske naloge

Cilj diplomskega dela je ugotoviti, s kakšnimi problemi se srečujejo vrhunski športniki med in po končani športni poti v poklicni karieri, in sicer na področju izobraževanja, pri iskanju zaposlitve ter v osebnih financah. Namen diplomskega dela je prikazati teoretična izhodišča in raziskave na področju zaključka športne poti in nadaljnji vstop v poklicno kariero ter poiskati ustrezne možne rešitve in predloge za navedene probleme

športnikov. Diplomaska naloga je namenjena bodočim uspešnim športnikom, ki si želijo postati del vrhunškega športa, da se seznanijo s prednostmi in slabostmi športne poti; funkcionarjem, ki se ukvarjajo s problematiko vrhunškega športa in možnosti prehoda vrhunskih športnikov v uspešno poklicno kariero; staršem mladih športnikov in samim mladim športnikom ter na splošno strokovnjakom s področja športa.

Metode dela

Uporabljen je bil deskriptivni pristop in v okviru tega metoda deskripcije (opisovanja), metoda klasifikacije (definiranja in določanja), komparativna (primerjalna) metoda in metoda kompilacije (povzemanja opazovanj, spoznanj, mnenj, stališč, sklepov in rezultatov). Problematiko bom skušal natančneje predstaviti z uporabo strokovne literature (slovenske in tuje), raziskav z obravnavenega področja, spletnih virov, spletnih revij ter intervjuja vrhunškega plavalca Matjaža Markiča.

Vrhunski športnik

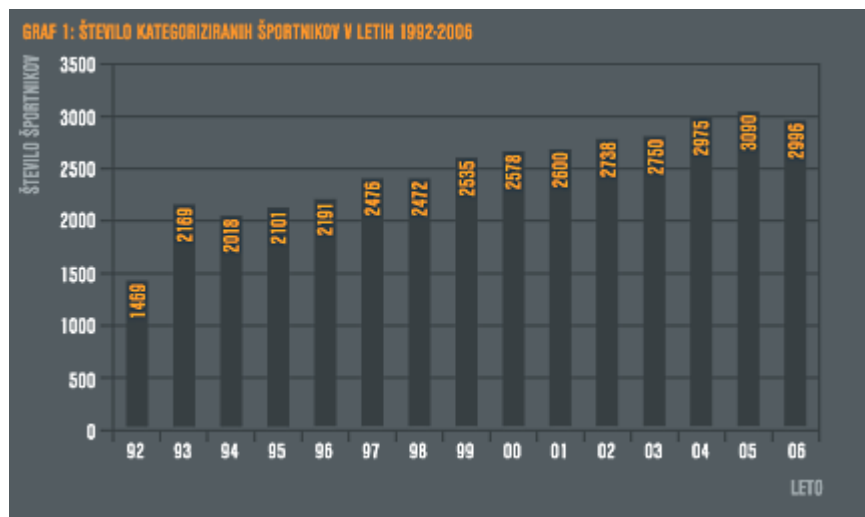
Naziv vrhunkega športnika si pridobi državljan Republike Slovenije, ki doseže športni dosežek mednarodne vrednosti (Zakon o športu, 1998). Vrhunski športnik si lahko pridobi pravico do zdravstvenega, nezgodnega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja, porodniškega varstva in prilagoditve obveznosti iz izobraževalnega programa. V zameno pa se mora udeleževati nastopov reprezentanc in ravnati skladno z mednarodnimi pravili in pravili nacionalnih športnih zvez ter normami športne etike in morale.

Vrhunske športnike vedno bolj obravnavamo kot orodje za doseganje vrhunskih športnih rezultatov. Športnik postaja izdelek »industrije rezultatov«, v katero vlaga svoje delo množica strokovnjakov najrazličnejših profilov, politiki in drugi družbeni delavci, ki od športnika pričakujejo zmago, medaljo, rekord. Športniki so največkrat zaradi raznovrstnih želja za prestižem (klubskim, lokalnim, nacionalnim, rasnim in blokovskim) prisiljeni trenirati prek svojih zmožnosti, kar vodi do številnih poškodb, ki imajo trajne posledice, saj fiziologi ugotavljajo, da se napori vrhunskih športnikov začenjajo tam, kjer se po normah medicine dela konča težko fizično delo. Ne glede na to, da se z nekim športom ukvarja cel svet ali samo del njega, je za vrhunsko športno storitev potrebno izjemno veliko dela in talenta. Iz napisanega je razvidno, da gre za izjemno občutljivo, obsežno in velikokrat povezano problematiko. Nenehno se moramo zavedati, da se mladi ljudje v zdajšnjih družbenogospodarskih razmerah s tem, ko se odločajo za športno dejavnost, ki je usmerjena k vrhunskim dosežkom, podajajo na izjemno trdo pot, ki bo terjala od njih veliko umskih in telesnih naporov (Tušak in Bednarik, 2002).

Tekmovalec je zanimiv, dokler niza vrhunske rezultate (zmage). To je »opravičilo« za pogosto deviantno obnašanje vrhunskih športnikov, ko si poskušajo v kratkem času svojih bleščečih uspehov zagotoviti socialno eksistenco za vse življenje.

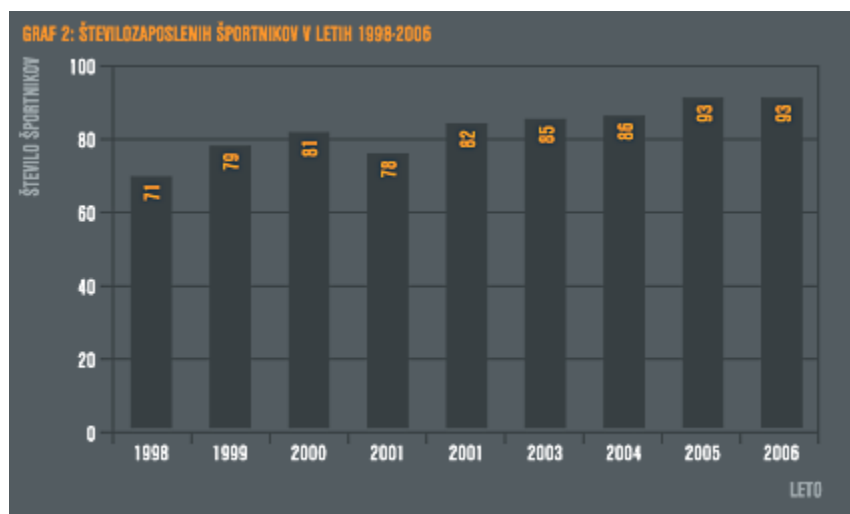
Vrhunski šport v Sloveniji

Vrhunski šport ima v Sloveniji izjemno tradicijo in za Slovence lahko potrdimo, da še posebej cenimo športnike in vrhunske športne dosežke. Organizacijsko vrhunski in tekmovalni šport uveljavljata svoje interese praviloma v olimpijskem komiteju Slovenije - Združenju športnih zvez (v nadaljevanju OKS). Statusne pravice športnikov izhajajo iz statusa kategoriziranega športnika Republike Slovenije svetovnega, mednarodnega, perspektivnega, državnega ali mladinskega razreda. Seznam kategoriziranih športnikov, ki ga trikrat letno objavi OKS, je oblikovan na podlagi doseženih rezultatov in je skladen z veljavnimi kriteriji. Število kategoriziranih športnikov iz leta v leto narašča. Trend rasti je prikazan v spodnjem prikazu (prikaz 1), ki kaže, da je bilo v letu 2005 v tekmovalne sisteme vključenih 84.807 športnikov, v oktobru 2006 pa je OKS na podlagi pravil in kriterijev podelil status kategoriziranega športnika 2.996-im športnikom (www.olympic.si).

Prikaz 1, Vir: www.olympic.si

OKS na podlagi sporazuma o zaposlovanju vrhunskih športnikov, prvič podpisanim leta 1997 in zadnjič obnovljenim oktobra 2007, med Ministrstvom za šolstvo in šport (MŠŠ), Ministrstvom za finance (MF), Ministrstvom za notranje zadeve (MNZ), Ministrstvom za obrambo (MO) in Ministrstvom za javno upravo (JU), skrbi za zaposlovanje slovenskih vrhunskih športnikov. Prikaz 2 kaže konstantno rast števila zaposlenih v letih 1998 – 2006 (www.olympic.si).

Prikaz 2, Vir: www.olympic.si

Poklicni športnik

Poklicni športnik je tisti, ki se preživlja s športom in je v delovnem razmerju v neki športni organizaciji, ali pa je zasebni poklicni športnik in dobiva za to plačo. Na drugi strani amaterski športniki niso v delovnem razmerju in za športno udejstvovanje običajno ne dobivajo nobenega plačila (lahko pa skladno z določenimi družbenimi normami dobivajo hranarine, povrnjene materialne stroške ...). Amater je tisti, ki iz veselja, nepoklicno opravlja svoje delo. Ni nujno, da so vsi vrhunski športniki tudi profesionalci. Največ profesionalnih športnikov pri nas ne dosega vrhunskih rezultatov, ki so skladni s priznanimi normami v svetu. V zadnjih letih je v Sloveniji nastala zmeda. Navedimo primer športnika, ki smo ga fiktivno zaposlili, npr. v policiji. Dejansko gre za »profesionalnega športnika« z najvišjimi rezultati, primerljivimi v svetu; tako mi kot tudi on sam pravimo, da je profesionalni športnik (saj dobiva za to vse nagrade in druge prejemke iz naslova poklicnega športnika in se s tem denarjem preživlja), ne pa policist (Šugman in sodelavci, 2006).

Sindikavno gibanje na področju športa

V Sloveniji obstajata sindikat Športnikov Slovenije (SNS) in sindikat profesionalnih igralcev nogometa Slovenije (SPINS), vendar je vse še v povojih. Pomembnejše vloge nimata, zato športniki svoje probleme večinoma rešujejo individualno in s pomočjo odvetnikov. Še najboljše imajo zadeve urejene v slovenskem nogometu, kjer so po vzoru evropske nogometne zveze UEFA uvedli obvezne licence, kar v praksi pomeni, da klubi ne dobijo dovoljenja za igranje v prvi ligi, če ne izpolnjujejo vseh pogojev. Za igralce je najpomembnejša izjava, ki jo klub podpiše in s katero se obvezuje, da bo nogometašem izplačal celotno vsoto, zapisano v pogodbi (Istenič, 2008).

Zaključek športne kariere

Športna kariera je definirana kot večletna športna dejavnost posameznika, ki je usmerjena k dosežkom na tekmovanjih najvišje ravni in k izboljševanju lastnih športnih sposobnosti (European Federation of Sport Psychology, 1997). Konec športne kariere označuje zaključek posameznikovega tekmovalnega športnega udejstvovanja ter prehod v pošportno življenje. Le ta od posameznika zahteva prilagoditev na psihološkem, socialnem, poklicnem in finančnem področju življenja. To pomeni, da se mora posameznik prilagoditi na nov način življenja, nov status in novo socialno mrežo.

Dejavniki, ki vplivajo na konec športne kariere

Taylor in Ogilvie (1994; 1998; v Cecić Erpič, 2002a), avtorja konceptualnega modela konca športne kariere, navajata, da na športnikovo prilagoditev na pošportno življenje vplivajo številni dejavniki, ki so v medsebojni interakciji. Avtorja sta v model vključila dognanja več empiričnih študij in teoretičnih pristopov. Sicer pa konceptualni model temelji na podobnih predpostavkah kot tranzicijski, saj konca športne kariere ne pojmuje kot nujno težavne izkušnje posameznika (Tušak in Bednarik, 2002; po Cecić Erpič, 2002a).

Konceptualni model deli dejavnike, ki vplivajo na konec športne kariere, na vzročne, mediacijske in posledične. Med vzročnimi dejavniki model identificira kronološko starost, selekcijo, poškodbe in posameznikovo lastno izbiro. V model so vključeni dejavniki, ki vplivajo na prilagajanje na pošportno življenje: identiteta, socialna identiteta, mesto nadzora oz. percepcija kontrole nad koncem kariere, finančna odvisnost od športa, družinski status, zdravje, starost, izobrazbeni status in subjektivna vrednost športnih dosežkov. Taylor in Ogilvie (1994) med mediacijske dejavnike uvrščata socialno podporo, načrtovanje pošportnega življenja in strategije spoprijemanja s težavami, med

posledične dejavnike pa psihične težave, težave na poklicnem, družinskem in socialnem področju (Cecić Erpič, 2002a).

Vzročni dejavniki

Na zaključek kariere običajno ne vpliva le en vzročni dejavnik, temveč kombinacija večih. Taylor in Ogilvie (1994; po Cecić Erpič, 2002a) med vzročne dejavnike konca športne kariere uvrščata kronološko starost, proces selekcije, poškodbe in posameznikovo lastno izbiro.

Mediacijski dejavniki

Na kakovost prilagoditve na pošportno življenje posredno vplivajo značilnosti posameznika, okolja in prehoda. Taylor in Ogilvie (1994) navajata, da na prilagajanje na pošportno življenje vplivajo naslednji dejavniki: identiteta, socialna identiteta, prostovoljnost konca športne kariere oz. percepcija kontrole nad koncem kariere, finančna neodvisnost od športa, družinski status, zdravstveno stanje, socialno-izobrazbeni status in subjektivna vrednost športnih dosežkov. Proces prilagajanja medirajo tudi socialna opora, načrtovanje pošportnega življenja in strategije spoprijemanja s težavami.

Identiteta

Glede na to, da dolgotrajno aktivno udejstvovanje vpliva na razvoj in spreminjanje posameznikovih psiholoških značilnosti (Hale, James in Stambulova, 1999), je identiteta eden pomembnejših dejavnikov konca športne kariere in prilagajanja na pošportno življenje. Športna identiteta je konstrukt, definiran kot stopnja, do katere posameznik vrednoti samega sebe skozi športne dosežke (Brewer, Van Raalte in Linder, 1993).

Športna identiteta je komplicirana na podlagi večprostorskega pojma samega sebe (Brewer, Van Raalte in Petitpas, 2000).

Prevladovanje športne vloge v posameznikovi identiti lahko negativno vpliva na težavnost konca športne kariere. Posamezniki, ki investirajo le v športno vlogo, na druga področja pa se ne osredotočajo, so pogosto izpostavljeni težavam ob prilagajanju na konec športne kariere in prilagajanju na pošportno življenje. Te ugotovitve potrjujejo številne empirične študije (Cecić Erpič, 2002a).

Na učinkovito prilagajanje na konec športne kariere vpliva tudi posameznikovo zanimanje za druga področja življenja. Športniki, ki so bili ob koncu kariere osredotočeni še na druga področja, so se lažje prilagodili na zaključek kariere in pošportno življenje. Če po zaključku športne kariere pride do upada pomembnosti športne identitete, to običajno vodi k uspešnejšemu in manj težavnemu spoprijemanju s pošportnim življenjem, medtem ko močno izražena športna identiteta ob koncu športne kariere lahko vpliva na posameznikove težave ob iskanju in oblikovanju poklicne identitete (Brewer, Van Raalte in Petitpas, 2000). To dokazujejo tudi rezultati študije, v kateri so sodelovali študenti športniki (Owens, 1994; v Brewer, Van Raalte in Petitpas, 2000). Študenti športniki so se identificirali z obema vlogama. Študenti športniki z visoko izraženo identiteto pogosteje odlagajo odločitev o lastni poklicni karieri. Ta dognanja se ujemajo z rezultati drugih empiričnih študij, ki prav tako ugotavljajo, da je športna identiteta v času zaključka športne kariere povezana z raziskovanjem poklicnih možnosti.

Prostovoljnost konca športne kariere

Prostovoljnost konca športne kariere je pomemben dejavnik, ki vpliva na potek konca športne kariere in na prilagajanje na pošportno življenje. Nekateri avtorji, predvsem Ogilvie in Taylor (1993), prostovoljnost konca športne kariere uvrščajo med vzročne dejavnike, sodobnejši avtorji pa ga prištevajo med mediacijske dejavnike. Na prostovoljno odločitev o koncu športne kariere vpliva kombinacija večih dejavnikov, med njimi osebnih (npr. slabo finančno stanje), socialnih (npr. posameznik se posveti družini,

partnerskemu odnosu) in psiholoških (npr. upad subjektivnega zadovoljstva) (Allison in Meyer, 1988; Baillie, 1993). Na neprostovoljni konec pa vplivajo določeni vzročni dejavniki, na katere ima posameznik s svojimi dejavnostmi malo vpliva. Med takšne vzročne dejavnike sodijo poškodbe in z njimi povezane zdravstvene težave, proces selekcije in kronološka starost (Taylor in Ogilvie, 1998; v Cecić Erpič, 2002a). Udeleženci, ki so imeli nadzor nad koncem športne kariere, so pogosteje uporabljali aktivne strategije spoprijemanja (npr. iskanje zaposlitve, poklicne in prostočasne dejavnosti). Te strategije so izražale njihovo potrebo po osredotočanju in uveljavljanju v dejavnostih, vezanih na pošportno življenje (Cecić Erpič, 2002a)

Načrtovanje pošportnega življenja

Pomemben dejavnik, ki vpliva na prilagoditev športnikov, je tudi načrtovanje pošportnega življenja. Športniki, ki načrtujejo svojo aktivnost v dejavnostih, alternativnem športu, se soočajo z manj težavnim koncem športne kariere (npr. Hearle, 1975; v Cecić Erpič, 2002a). Pomen načrtovanja alternativnih dejavnosti in poveznost tega z učinkovitim prilagajanjem poudarjajo tudi študije s področja poklicne upokojitve (npr. Avery in Jablin, 1988; Chartland in Lent, 1987; Rowen in Wilks 1987; v Ogilvie in Taylor, 1993). Izsledki teh študij kažejo, da poklicno svetovanje, nadaljevanje izobraževanja in posameznikova socialna mreža pozitivno vplivajo na procese prilagajanja (Fetz, Kluge, Ossana, Jones in Merikangas, 1989; v Lavalley, Nesti, Borkoles, Cockerill in Edge, 2000).

Čeprav je zaključek športne kariere neizogiben, pa večina športnikov ne načrtuje pošportnega življenja. Posamezniki med aktivno kariero ne razmišljajo in ne načrtujejo pošportnega življenja, ampak začnejo o tem razmišljati tik pred koncem športne kariere (Stambulova, 1998). Na uspešnejšo prilagoditev na pošportno življenje vpliva novo središče zanimanja (Coakley, 1983; Werther in Orlick, 1986; v Cecić Erpič, 2002a), ki se mu posamezniki posvetijo po zaključku športne kariere. Najmanj težav pri prilagajanju imajo tisti posamezniki, ki se neposredno po koncu kariere popolnoma osredotočijo na novo dejavnost (Werther in Orlick, 1986; v Cecić Erpič, 2002a). Večina slovenskih športnikov se po koncu kariere osredotoči na družino, partnerski odnos,

izobraževanje in poklicno kariero (Cecić Erpič, 1998). Športniki se večinoma zavedajo pomena načrtovanja pošportnega življenja in njegovega vpliva na proces adaptacij na pošportno življenje (Crook in Robertson, 1991), vendar kljub temu pošportnega življenja ne načrtujejo v času aktivne športne kariere. Športniki vzrok za nenačrtovanje pošportnega življenja pripisujejo svoji intenzivni osredotočenosti na šport in na s športom povezano okolje (Swain, 1991).

Socialna identiteta

Prilagajanje na pošportno življenje, ki sledi aktivni športni karieri, je odvisno od raznolikosti posameznikove socialne identifikacije s športom. Zaradi dolgoletnega ukvarjanja s športom poteka primarna socializacija športnikov v športnem okolju (Ogilvie in Taylor, 1993; Taylor in Ogilvie, 1994). To pomeni, da se športniki večinoma naučijo prevzemati le tiste vloge, ki so povezane s športom, prav tako pa se večji del interakcij dogaja znotraj ozkega, s športom povezanega okolja. Za vrhunske športnike sta pogosto značilna manjše število in manjša raznolikost socialnih vlog (Brewer, 1993; v Cecić Erpič, 2002a).

Izgubo socialne identitete ob koncu športne kariere so potrdile tudi številne empirične študije (npr. Botterill, 1982; Ogilvie in Howe, 1986; Werther in Orlick, 1986; v Cecić Erpič, 2002a). Športniki, ki se identificirajo le z vlogo športnika, se morajo na pošportno življenje prilagoditi v večji meri kot tisti, ki se identificirajo z več socialnimi vlogami. Na pošportno življenje se bolje prilagodijo tisti, ki so imeli že med aktivnim športnim udejstvovanjem več različnih socialnih vlog (Ogilvie in Taylor, 1993). Manj težavno prilaganje na pošportno življenje imajo tisti, ki so vztrajali v procesu izobraževanja med aktivno kariero, in tisti, ki so imeli po tekmovalni sezoni še drugo pomembno zaposlitev (Taylor in Ogilvie, 1998; v Cecić Erpič, 2002a). Ti športniki so na koncu športne kariere lažje prevzeli nove socialne vloge in se vključili v s športom nepovezano okolje.

Strategije spoprijemanja s težavami

Zaključek športne kariere je pomembna sprememba, ki pomembno vpliva na posameznikovo življenje (Taylor in Ogilvie, 1998; v Cecić Erpič, 2002a). Spremembe, ki spremljajo konec športne kariere in prilagajanje na pošportno življenje, vplivajo na večino področij posameznikovega življenja, med njimi na osebno, socialno in poklicno sfero. V prilagajanju na pošportno življenje se kažejo individualne razlike, saj se nekateri športniki ob koncu športne kariere soočajo s številnimi težavami, drugi pa to storijo dokaj netežavno. Različni avtorji (npr. Madden, 1995; Murphy, 1995; Pearson in Petitpas, 1990; Taylor in Ogilvie, 1998; v Cecić Erpič, 2002a) ugotavljajo, da gre za razliko v doživljanju konca športne kariere pripisati posameznikovim strategijam spoprijemanja s težavami. Športniki, ki imajo razvitih več in ustrežnejše strategije spoprijemanja s težavami, se ob koncu kariere soočajo z manjšim številom težav. Sinteza rezultatov različnih študij kaže, da je celotna prilagoditev na pošportno življenje v veliki meri odvisna od posameznikovih strategij spoprijemanja s težavami (Cecić Erpič, 2002a).

Drugi mediacijski dejavniki konca športne kariere

Literatura o koncu športne kariere navaja še nekatere dejavnike, ki medirajo proces zaključevanja športne kariere in prilagajanja na pošportno življenje. Med njimi velja izpostaviti finančno (ne)odvisnost od športa, postopnost konca športne kariere, zdravstveno stanje, izobrazbeni in družinski status, spol in starost posameznika ob koncu športne kariere.

Bolj podrobno bo obravnavana finančna (ne)odvisnost od športa kot specifični dejavnik, saj ga lahko uvrstimo med vzročne, mediacijske ali posledične dejavnike. Lahko je povod za posameznikovo odločitev o koncu kariere in-ali medira proces njegovega prilagajanja na pošportno življenje. Finančne težave, ki sledijo zaključku športne kariere, pa obenem predstavljajo posledični dejavnik. Športniki, ki so v večji meri finančno odvisni od športa, se soočajo s težavnejšim prilagajanjem na konec športne kariere (npr. Cecić Erpič, 1998; McPherson, 1980; Ogilvie in Taylor, 1993b; Taylor in Ogilvie, 1998; Werthener in Orlick, 1986; Wylleman idr., 1993; v Cecić Erpič, 2002a). Navedene

študije ugotavljajo, da številni športniki zaradi športne dejavnosti opustijo delo v poklicu in se v času kariere preživljajo izključno z zasluženimi nagradami in denarjem, ki ga športnikom namenjajo pokrovitelji in država. S koncem športne kariere ti viri usahnejo, športniki pa se spoprijemajo z določeno mero materialnih težav. Od bivših vrhunskih športnikov, ki so sodelovali v študiji Werthnerjeve in Orlicka (1986), jih je imela finančne težave približno polovica. Z denarnimi težavami, ki so posledica finančne odvisnosti od športa, se srečujejo tudi vrhunski slovenski športniki (Cecić Erpič, 1998). Športniki so se ob koncu kariere soočili s finančnimi težavami, saj so imeli med kariero stalen in reden vir dohodka. Ob koncu kariere so morali poiskati nov vir dohodka, kar je bilo povezano z doživljanjem strahu zaradi izgube socialne varnosti, ki so je bili deležni med aktivno vrhunsko športno kariero.

Na proces konca športne kariere in prilagajanja na pošportno življenje vpliva tudi socialno-ekonomski status (Hill in Lowe, 1974; Svoboda in Vanek, 1982; Wylleman idr., 1993; v Cecić Erpič, 2002a), vendar vpliv ni natančno znan. Ker je socialno-ekonomski status tudi finančno odvisen od športa, se na pošportno življenje lažje prilagodijo tisti posamezniki, ki so manj finančno odvisni od športa (Svoboda in Vanek, 1982; v Cecić Erpič, 2002a).

Posledični dejavniki

Ogilvie in Taylor (1993) v konceptualni model konca športne kariere uvrščata več posledičnih dejavnikov, med njimi težave ob prilagajanju, psihične težave, težave na poklicnem, družinskem in socialnem področju ter zlorabo nedovoljenih substanc. Avtorja vseh dejavnikov, ki sodijo v omenjene kategorije, ne opredeljujeta natančno, poleg tega pa med posledične dejavnike ne uvrščata vidikov netežavnega konca športne kariere.

Večina deskriptivnih študij s tega področja (več avtorjev v Cecić Erpič, 2002a) je usmerjenih na posameznikov razvoj, poklicni uspeh in življenjsko zadovoljstvo po koncu športne kariere. Rezultati kažejo, da so na različnih področjih odraslega življenja bivši

športniki enako uspešni kot njihovi vrstniki, ki se niso dejavno ukvarjali s športom. Kljub porastu znanstvenega zanimanja za značilnost konca športne kariere ni povsem jasno, kolikšen delež športnikov se sploh srečuje s težavami ob koncu kariere in prilagajanju na pošportno življenje (Lavallee, Wylleman in Sinclair, 2000). Rezultati empiričnih študij kažejo, da težaven konec športne kariere doživlja večji del športnikov (Allison in Meyer, 1988; Werthner in Orlick, 1986). McInally, Cavin-Stice in Knoth (1992, v Lavallee in dr., 2000) ugotavljajo, da je 88 odstotkov športnikov, ki so sodelovali v študiji, konec svoje kariere označilo kot razmeroma problematičnega. Športniki so se srečali z zmernimi do resnimi težavami pri finančnem in poklicnem (31 odstotkov), emocionalnem (16 odstotkov) in socialnem (23 odstotkov) prilagajanju na pošportno življenje.

(Ne)težaven konec športne kariere

Težavnost prilagajanja je do neke mere odvisna tudi od posameznikovega dojetja in razlage konca športne kariere. Športniki se ob zaključevanju aktivnega športnega udejstvovanja soočajo s težavami na različnih ravneh, to je na psihološki (npr. kriza identitete, upad samovrednostjenja, zloraba alkohola | in drog), fizični (npr. težave z odvajanjem), psihosocialni (osamljenost) in socio-ekonomski oz. finančni ravni (npr. upad prihodkov, neustrezna poklicna kariera zaradi pomanjkanja izkušenj in poklicnega znanja) (Wylleman idr., 1993; v Cecić Erpič, 2002a).

Bolj podrobno bo predstavljeno področje socio-ekonomske ravni, kjer Werthner in Orlick (1986; po Cecić Erpič, 2002a) ter Wylleman (Wylleman idr., 1993; po Cecić Erpič, 2002a) pravijo, da po zaključku aktivnega športnega udejstvovanja lahko sledijo težave na tem področju. Športniki se po koncu kariere soočajo z upadom prihodkov, s težavami pri iskanju zaposlitve in zagotavljanju socialne varnosti. Denarne težave spremljajo konec športne kariere približno pri polovici športnikov (Werthner in Orlick, 1986; po Cecić Erpič, 2002a) in pomembno vplivajo na potek in značilnosti konca športne kariere ter prilagajanja na pošportno življenje.

Broom (1982; povzeto po Cecić Erpič, 2002a) poudarja, da eksistenčne težave pogosto spremljajo konec športne kariere in posameznikovo prilagajanje na pošportno življenje zato, ker je športna kariera običajno kratkotrajna. Večina športnikov se posveti pošportnemu življenju v tridesetih letih, le redki med njimi pa s športnim udejstovanjem zaslužijo dovolj denarja. Kljub temu, da so zaslužki večine aktivnih športnikov povprečni, vendar še vedno višji od dohodkov večine, se športniki ob koncu kariere pogosto soočajo z denarnimi težavami. Povezano je tudi s tem, da ima večina športnikov, ki so mladi odrasli, svoje družine, ki jih morajo vzdrževati.

Zgodnje študije konca športne kariere so temeljile na hipotezi, da je zaključek aktivnega športnega udejstvovanja travmatičen dogodek, ob katerem je treba športnikom nuditi različne oblike psihološke pomoči (Ogilvie in Howe, 1986; v Cecić Erpič, 2002a). Sodobna teoretična izhodišča pojmujejo konec športne kariere kot življenjski dogodek, ki se mu mora posameznik prilagoditi, vendar lahko temu dogodku sledijo pozitivne spremembe. Rezultati študij (več avtorjev, v Cecić Erpič, 2002a), ki temeljijo na takšnih izhodiščih, večinoma kažejo bivše vrhunske športnike kot relativno zadovoljne in enako uspešne kot vrstnike nešportnike. Tudi študija Cecić Erpičeve (1998) je na vzorcu slovenskih vrhunskih športnikov pokazala, da so opredeljevali konec kariere s pozitivnimi vidiki pošportnega življenja. Udeleženci so na različnih področjih pošportnega življenja, najpogosteje na poklicnem, dosegali pomembne uspehe.

Izobraževanje

Osnovni cilj izobraževanja je kakovostno usposabljanje za opravljanje poklicnih in profesionalnih nalog, ne smemo pa zanemariti vlogo šole v procesu socializacije mladostnika, ki odločilno vpliva na njegov psihični in socialni razvoj iz otroka v odraslo osebo. Izobrazba velja za najpomembnejši dejavnik družbene mobilnosti; in čeprav višja izobrazba ne prinese nujno ugodnejše zaposlitve in večje kakovosti življenja, so pričakovanja ugodnosti, vezanih na izobrazbo, dovolj močna in utrjena, da so učinkovita. Izobrazba je, če ne že najbolj vpliven, pa vsekakor eden izmed kanalov družbene gibljivosti in s tem dejavnik, ki vpliva tudi na druge položaje osebe.

Dandanes so zahteve v športu višje, kot so bile včasih, kar je predvsem posledica večje vpletenosti medijev in sponzorjev v športne dogodke. Mladi športniki tako že zgodaj začutijo močan pritisk staršev in trenerjev po doseganju vrhunskih športnih rezultatov, ki imajo danes edino veljavo. Kmalu postane »nedolžno« ukvarjanje s športom le še tekma za doseganje boljših rezultatov in uvrstitev. Tako so iz leta v leto obveznosti večje, povečuje se število treningov in tekem, za kar je potrebno vedno več časa. Na splošno je v zdajšnjem času zelo težko združiti šolo in šport, saj so zahteve sodobnega profesionalizma vse bolj krute.

Športniki in izobraževalni sistem

Skrb države za izobraževanje športnikov se v našem šolskem sistemu kaže v prilagoditvi šolskega dela in v organizaciji športnih oddelkov v osnovnih šolah in gimnazijah ter dodelitvi statusa športnika dijakom in učencem. Na ravni osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja je prilagajanje obveznostim programa sistemsko dobro rešeno (Kovač in sodelavci, 1998; v Sivec, 2005), kar se kaže tudi v uspešnem prilagajanju učnih in športnih obveznosti dijakov športnikov. Avtorji raziskave (Jurak, Kovač in Strel, 2005) so prišli do rezultatov, da se dijaki s

statusom športnika poslužujejo predvsem napovedanega spraševanja, večje odsotnosti od pouka in možnost preverjanja in ocenjevanja z opravljanjem izpitov. V primerjavi s športnimi oddelki gimnazij ni zaznati dodatne individualne pomoči, dogovorov o načinu preverjanja znanja in načinov posredovanja znanja prek spleta. Omenjene so nekatere smernice za uspešnejšo prilagoditev športnih in šolskih vsebin. V srednješolskih programih (v okviru financ, namenjenih štipendijam) je zagotovitev ugodnejšega nakupa računalnika in dostopa do spleta, priprava gradiv za posamezne izobraževalne programe (znotraj njih pa za posamezne predmete), ugodnejši (brezplačni) nakup šolskih knjig, individualna učna pomoč zunaj organizacije šole in mobilna učna pomoč, pri kateri je za skupino športnikov v času priprav zunaj kraja šolanja organizirana pomoč študenta ali učitelja.

V osnovni šoli učenci športniki najpogosteje uporabljajo naslednje ugodnosti: večja odsotnost od pouka, napovedano spraševanje, možnost opravljanja in ocenjevanja znanja z izpitom, organizirana učna pomoč, priprava dodatnih učnih gradiv, najmanj pa možnost vpisa v naslednji letnik brez opravljenih obveznosti ter na zadnjem mestu možnost opravljanja obveznosti prek spleta. Za učence športnike ni preveč zahtevno usklajevanje športnih in šolskih vsebin, saj so v povprečju zelo redko izkoriščali ugodnosti, ki so jim jih v ta namen ponujale šole, kljub temu pa so imeli zelo dober učni uspeh. Spemembe slovenskega šolstva, ki zahteva boljše razumevanje učne snovi prek medpredmetnega sodelovanja, bolj dejavno vlogo učencev pri obravnavi učne snovi in večje upoštevanje različnosti učencev, bodo zahtevale uvajanje alternativnih oblik poučevanja. Športnikom bo treba zaradi večje odsotnosti individualizirati pouk. Ko bodo učenci športniki zunaj kraja šolanja, bodo imeli stik z učno snovjo prek učenja na daljavo.

Najslabše je v izobraževalnem sistemu poskrbljeno za športnike na univerzah. Zakon o visokem šolstvu opredeljuje, da visokošolski zavodi sami določajo študijski režim, oblike in obdobja preverjanja. Prilagajanje športnih obveznosti študentov športnikov je odvisno od posameznih visokošolskih zavodov. Da bi športnikom zagotovili enake možnosti izobraževanja, je potrebno prilagoditi opravljanje obveznosti izobraževalnega programa

(Sivec, 2005). V raziskavi (Jurak, Kovač in Strel, 2005) so ugotovili, da ima status študenta športnika velik del vrhunskih športnikov, ki študirajo, vendar pa so ugodnosti, ki jih nudijo univerze in visoke šole, zelo različne. Športniki s statusom študenta športnika se od svojih kolegov brez statusa ločijo v tem, da imajo možnost zmanjšane obvezne prisotnosti pri študijskih obveznostih, možnost vpisa v višji letnik ob opravljeni vsaj polovici predpisanih pogojev za vpis v višji letnik in možnost opravljanja izpitov zunaj rednih rokov. Šole pa nudijo športnikom malo pomoči, ki je vezana na povezavo študijskih obveznosti študentov (priprava dodatnih študijskih gradiv, organizirana dodatna študijska pomoč, možnost opravljanja obveznosti prek spleta,...)

Šport in izobraževanje

Kovačeva in sodelavci (1999) menijo, da le uspešnost v šoli in športu daje mlademu človeku trdno zagotovilo za kasnejši poklic in bogato osebno življenje.

Schafer in Armer (1968; v Sivec, 2005) sta skušala obrazložiti odnos med športom in izobraževanjem:

- športniki se vrednotijo bolj popustljivo,
- vrednote, pridobljene v športu, se uporabijo na področju študija,
- telesna pripravljenost krepi umske sposobnosti,
- športniki vlagajo več navora za napredovanje,
- so bolj uspešni in učinkoviti v izrabi svojega omejenega študijskega časa,
- so bolj motivirani.

Clarke (1975; v Sivec, 2005) meni, da športniki dosegajo enako visoke ocene kot nešportniki, nekateri celo višje. V Sloveniji so prišli do podobnih rezultatov v raziskavah Juraka, Kovačeve in Strela (2003 in 2005), kjer srednješolski športniki dosegajo podoben splošen uspeh na maturi kot njihovi vrstniki in nekoliko nadpovprečen v obveznih maturitetnih predmetih.

Adler in Adler (1999; v Sivec, 2005) v svoji študiji ugotavljata, da nekateri športniki v letih, ki jih preživijo na univerzi, pridobijo izkušnje, nekateri prestopijo v profesionalne vrste, večina pa je grobo vržena nazaj v družbo, ki jih več ne ceni in ne favorizira in ki jih je pozabila tako hitro, kot so se hitro pojavili in postali pomembni. Dotik slave in njeni vplivi so imeli globoke učinke na njihovo samopodobo. Obžalovali so, da niso poslušali nasvetov, da naj se osredotočijo na študij in na druge poklicne možnosti. Pravijo, da leta na univerzi ne bi zamenjali, vendar pa bi jih preživeli drugače. Vse, kar so vložili v šport, je izhlapelo v megli spominov, ostali so brez možnosti za poklic in zaposlitev. Ko so poskušali preusmeriti svojo osredotočenost in identiteto, prej namenjeno športu, drugam, tega niso uspeli ali niso zmogli. Nobena stvar jih ni več vzpodbudila tako močno, nič ni moglo zapolniti praznine, ki je nastala.

Rezultati študije Coakleya (1990; v Sivec, 2005) pa so pokazali, da večina visokošolskih fantov in deklet bolj ceni uspeh v športu kot v šoli. Večina mladih si bolj želi, da se jih spominja kot športne zvezde. Marsh (1993; v Sivec, 2005) v svoji raziskavi ugotavlja, da obstajajo pozitivni učinki ukvarjanja s športom, od katerih je največji učinek na socialno samopodobo mlade osebe (percepcijo, zaznavo socialnega statusa nekoga in njegove priljubljenosti). Avtor ugotavlja manjši pozitiven učinek ukvarjanja s športom na študijsko samopodobo. Vendar pa je zanimivo, da njegova študija ni ugotovila izboljšanje v celotni samopodobi. Ugotovil, je da so športniki bolj predani šolskim vrednotam in so bolj vključeni v šolo. Šport očitno več daje, čeprav tudi jemlje. Hkrati pa njegove raziskave kažejo, da ima šport pozitiven učinek na to, da športniki sledijo študiju, obiskujejo predavanja in nadaljujejo izobraževanje. Glede na Marshove ugotovitve ne moremo reči, da šport vpliva na boljše študijsko delo. V raziskavi tudi ne najdemo izsledkov, ki bi opozarjali, da šport verjetno škoduje študijskemu uspehu, vsaj glede na to, kako raziskovalci definirajo uspešnost, povprečne ocene in univerzitetna prizadevanja. Ne moremo trditi, da je šport tisti, ki prispeva k povečani ravni študijskega dosežka.

Raziskave področja izobrazbe športnikov

Petrovič (1984) je v svoji raziskavi ugotavljal izobrazbeno strukturo reprezentančnih športnikov 31-tih panog bivše SFRJ in prišel do naslednjih rezultatov: 42% anketirancev je imelo višjo in visoko izobrazbo ali celo magisterij ali doktorat, le 3% končano samo osnovno šolo, več kot 50% pa je imelo končano srednjo ali poklicno izobrazbo.

Turšič (2002) je v svoji diplomski nalogi ugotovila, da je izobrazbena struktura slovenskih športnikov naslednja: 42% anketirancev ima končano srednjo šolo, 22% osnovno šolo, študentov je bilo 18%, medtem ko je športnikov z visoko izobrazbo 6%. Do podobnih rezultatov je prišel Kostič (2003), ki je v svoji diplomski raziskoval pogoje treniranja, izobraževanja in socialni status vrhunskih mladih odbojkarjev, košarkašev in nogometašev, starih od 18-22 let. Vsi imajo končano srednjo šolo, večina od njih nadaljuje šolanje na fakultetah in visokih šolah. Velike razlike so bile ugotovljene med nogometaši in odbojkarji. Prvi imajo v povprečju višje zasluge, zato dajo manj poudarka na dodatno šolanje, medtem ko je pri odbojkarjih ravno obratno, saj vsi anketirani odbojkarji nadaljujejo šolanje.

Tudi Kotnik (2002), ki je v svoji diplomski nalogi raziskoval pogoje treniranja, izobraževanja in socialni status slovenskih odbojkarjev in odbojkaric, je ugotovil, da je največ tistih, ki imajo zaključeno srednješolsko izobrazbo (51%), 19% je tistih, ki imajo zaključeno visokošolsko izobrazbo, s končano osnovno šolo pa jih je 20%, vendar vsi nadaljujejo šolanje. Največ anketiranih odbojkarjev in odbojkaric se šola tako, da izkoriščajo bonitete statusa športnika.

Raziskava Jurage (2003) je na 211-tih slovenskih vrhunskih športnikih in športnicah pokazala, da se 77% anketirancev šola med športno kariero. Ugotovljeno je bilo tudi, da imajo športniki, ki so popolnoma finančno odvisni od športa, v večjem številu poklicno ali srednjo šolo, medtem ko imajo športniki, ki niso odvisni od športa, višjo ali visoko šolo. Športniki z visoko in višjo šolo so verjetno nadaljevali šolanje, ker prihodki v njihovi

športni panogi niso dovolj visoki za brezskrbno življenje. Predvsem imajo višjo izobrazbo športniki iz regij, kjer so univerzitetna središča.

V raziskavi Zevnikove (2003), ki je bila izvedena na 40-ih slovenskih smučarjih tekačih in tekačicah, je bilo ugotovljeno, da je 60% anketirancev končalo srednjo šolo (71% se jih še šola v srednji) ter da se jih več kot 50% šola naprej. Potrebno je poudariti, da je bilo v raziskavi največ športnikov starih od 16-18 let. 85% se jih redno šola in večina ni finančno odvisna od športa.

Močnikova (2003a) ugotavlja, da imajo vrhunski športniki najpogosteje srednješolsko izobrazbo, največji odstotek pa se jih še vedno izobražuje, zato lahko pričakujemo, da se bo odstotek fakultetno izobraženih vrhunskih športnikov v Sloveniji še povečal.

Cecič Erpičeva (2002) v svoji raziskavi tudi ugotavlja, da ima največ naših športnikov srednješolsko izobrazbo (65%), 28% je šolanje zaradi športne kariere zapustilo, 5% pa se zaradi kariere za šolanje ni odločilo.

Zaradi aktivnega športnega udejstvovanja športniki pogosto zapustijo šolanje (Ogilvie in Howe, 1982, 1986; v Cecič Erpič, 2002a), številni športniki se posvetijo šolanju in izobraževanju šele po končani karieri (Broom 1982; v Cecič Erpič, 2002a). Vrhunska športna kariera zahteva od posameznika popolno osredotočenost, zato nekateri posamezniki športu podredijo vse druge aktivnosti, tudi šolanje in izobraževanje. Zaradi tega imajo športniki ob koncu kariere pogosto nižjo in slabšo izobrazbo kot njihovi sovrstniki nešportniki.

Literatura večinoma eksplicitno ne navaja, kako izobrazba vpliva na posameznikov zaključek športne kariere in njegove občutke na prilagajanje na pošportno življenje. Rezultati študije, kjer so raziskovali vpliv izobrazbe na konec kariere, so pokazali, da se športniki z višjo izobrazbo lažje in hitreje vključijo v pošportno življenje (Haerle, 1975; v Gorbett, 1985).

V raziskavi Cecič Erpičeve (2002a) o zaključku kariere bivših slovenskih športnikov so posamezniki menili, da izobrazba pomembno vpliva na uspešno življenje. Po njihovem mnenju bi se morali med športno kariero bolj posvečati šolanju, vendar se takrat niso zavedali pomena izobrazbe za nadaljnje življenje. Kljub temu pa velja poudariti, da je večina anketirancev uspešno zaključila šolanje. Nekateri so se zaradi športnih obveznosti šolali dlje ali pa so šolo začasno zapustili, vendar so kljub temu dosegli želeno izobrazbo in večina tudi želeni poklic. Financiranje nadaljevanja izobraževanja še poveča športnikove eksistencialne težave v pošportnem življenju (Broom 1982; v Cecič Erpič, 2002a).

Programi po svetu za pomoč v razvoju športne in poklicne kariere

Programi so večinoma nastali v ZDA, Avstraliji, Kanadi, v Evropi pa v Angliji, Belgiji in na Nizozemskem. Večino programov financirajo nacionalni odbori Olimpijskega komiteja in različne športne organizacije, nacionalne športne zveze ali neodvisne športne organizacije (Wylleman, Lavallee in Alfermann, 1999; v Cecič Erpič, 2002a).

Namen programov je pomoč pri reševanju konfliktov in dilem, ki se lahko pojavijo ob zaključevanju aktivne športne kariere. Takrat se odločajo, ali naj nadaljujejo športno kariero ali naj se posvetijo ciljem v pošportnem življenju. Programi se med seboj razlikujejo po obliki in trajanju. Nekateri vsebujejo poleg delavnic še seminarje, izobraževalne module in individualno svetovanje (Murphy, 1995; Wylleman, Lavallee in Alfermann, 1999; v Cecič Erpič, 2002a). Vsebina programov poudarja socialne vidike in poklicne ter zaposlitvene vidike (Riffe in Alexander, 1991; Murphy, 1995; v Cecič Erpič, 2002a). Osredotočeni so na posledične dejavnike konca športne kariere, posameznikove spretnosti, znanja in sposobnosti (npr. strategije spoprijemanja s težavami, poklicna znanja, finančno načrtovanje) ter vidike, ki se nanašajo na uravnoteženo pošportno življenje (Wylleman, Lavallee in Alfermann, 1999; v Cecič Erpič, 2002a).

Cilj programov je pomoč pri načrtovanju poklicne kariere ter oblikovanje in razvoj novih poklicnih možnosti (Riffe in Alexander, 1991; Murphy, 1995; oba v Cecić Erpič, 2002a). Taylor in Ogilvie (1998; v Cecić Erpič, 2002a) pravita, da zaradi osredotočenosti na šport športniki pogosto odlašajo z načrti za zaposlitev in poklicno kariero. Poleg tega želijo čim uspešneje prenesti v pošportno življenje spretnosti in sposobnosti, ki so jih razvili v času aktivne športne kariere. Analiza potreb in želja športnikov, ki so sodelovali na olimpijskih igrah, je pokazala, da si jih dve tretjini želita prenesti spretnosti in specifična znanja iz športnega v pošportno življenje (Murphy, 1995; v Cecić Erpič, 2002a). Četrtnina je od programa pričakovala pomoč pri spretnostih, pomembnih za zaposlitev (npr. pisanje življenjepisa, prošenj za zaposlitev in podobno).

Poklicna kariera športnika

Koncu športne kariere običajno sledi iskanje zaposlitve, pri čemer imajo športniki pogosto težave. Take težave je imela večina športnikov, ki je sodelovala v Mihovilovičevi študiji (1968; v Cecić Erpič, 2002a). Športniki menijo, da imajo zaradi aktivne športne kariere manj poklicnih izkušenj kot njihovi vrstniki nešportniki (Svoboda in Vanek, 1982; v Cecić Erpič, 2002a). Običajno imajo najmanj težav pri zaposlitvi tisti, ki ostanejo v športu in se zaposlijo kot trenerji ali drugi športni delavci. Nizka izobraženost športnikov predstavlja resen socialni problem (Mihovilović, 1968; v Cecić Erpič, 2002a).

Raziskava slovenskih vrhunskih športnikov (Cecić Erpič, 1998) je pokazala, da se ob koncu kariere soočajo s finančnimi težavami, saj so imeli med kariero stalen in reden dohodek, ki je potem usahnil. Po koncu kariere so morali poiskati nov vir dohodka. Športniki vstopajo v poklicni svet pozneje kot njihovi vrstniki, ki niso bili aktivni v športu. To tudi pomeni, da so športniki v poklicnem okolju na hierarhično nižjih in slabše plačanih položajih. Športniki so pogosto slabše pripravljene na delo v poklicu. Zaradi neustrezne izobrazbe morajo bivši športniki sprejemati slabše plačana in manj zahtevna dela (Ogilvie in Howe, 1982, 1986; v Cecić Erpič, 2002a).

Različni avtorji, ki so se ukvarjali z vprašanji športnikov o načrtovanju pošportnega življenja, so prišli do različnih rezultatov. Avtorji starejših študij (Mihovilović, 1968; Svoboda in Vanek, 1982; Werthner in Orlick, 1986; v Cecić Erpič, 2002a) navajajo, da športniki med aktivno kariero ne razmišljajo in ne načrtujejo pošportnega življenja, ampak začnejo o tem razmišljati tik pred koncem kariere. Študija Cecić Erpičeve (2002a) pravi, da je približno polovica razmišljala o tej temi že med kariero.

Vrhunski športnik uspešen tudi v poklicni karieri?

Podjetja, ki iščejo nove zaposlene, od kandidatov pričakujejo podobne sposobnosti, kot od vrhunskega športnika. Če boste srečali na mestu poslovneža bivšega športnika, bodite prepričani, da bo svoje osebne lastnosti, ki jih je razvil na športnem področju, prenesel v poslovno okolje. Uspešen športnik je pripravljen trenirati ure in ure, uspešen poslovnež je pripravljen delati do poznih večernih ali zgodnjih ur. Oba imata pred seboj le en cilj: uresničiti svoje cilje, ki pa pri uspešnejših običajno niso majhni. Nadalje, oba odlikuje sposobnost, da zdrži psihične pritiske, športnik tiste pred tekmovanji, poslovnež tiste pred pomembnimi odločitvami in bitkami za posel. Nenazadnje je poslovna terminologija prevzela nekaj športne terminologije. Poslovni svet ni nič drugega kot ena sama tekma z zmagovalci in poraženci (Čelebič, 2009).

Tudi Kocjančič, direktor OKS, pravi, da se je velika večina slovenskih športnikov v življenju uveljavila zelo dobro, ker so se v vrhunskem športu naučili delavnosti, skrajne vztrajnosti pri doseganju svojih ciljev in včasih celo nečloveških naporov. To so odlike, ki v življenju pomagajo k uspehu v poslu, stroki, znanosti in kulturi (Šemrov, Okorn in Grošelj, 2009). Bivši slovenski športniki menijo, da so pripravljeni veliko delati za dosego zelenega cilja ter pridobitev delovnih navad, kažejo rezultati raziskave Ceciće Erpičeve (2002a). Udeleženci raziskave menijo, da imajo v pošportnem življenju prednosti pred vrstniki nešportniki, saj so bolj storilnostno naravnani in imajo več izkušenj pri reševanju različnih, predvsem konfliktnih situacijah.

Maja Murko, vodja projekta Program razvoja zaposlitvene kariere za profesionalne športnike pri kadrovske agenciji Adecco, pravi, da je pri posameznikih, ki se ukvarjajo z individualnim športom, v ospredju težnja po individualizmu. Za takega je primerno delo, kjer so rezultati odvisni predvsem od njega samega, to pa je možno pri individualnem delu. Pri športnikih, ki so trenirali ekipni šport, pa je možno na osnovi vloge, ki jo je odigral v timu, napovedati, katera vloga v podjetju mu bo pisana na kožo. Športnik, ki je bil kapetan ekipe, bo zelo verjetno v podjetju dober vodja ali organizator. Od tistega, ki mu je bila podeljena vloga napadalca, pa lahko pričakujemo, da bo lahko dober tržnik ali

energičen posrednik v prodaji. V teh vlogah se namreč dobro odrežejo posamezniki, ki ženejo stvari naprej in to je značilno za napadalce (Čelebič, 2009).

Nekateri športniki so zelo uspešno nadaljevali svojo pot v poklicno kariero. Nekaj jih bom omenil:

- Franci Petek, bivši skakalec in svetovni prvak, je zaključil doktorat iz geografije in je uspešen raziskovalec na Geografskem inštitutu Antona Melika (Čelebič, 2009). Trenutno je športni direktor nordijskih disciplin.
- Slavko Kotnik je svojo uspešno košarkarsko kariero povezal s poslovno. Sedaj zastopa in skrbi za igralce ter trenerje, poleg tega po Evropi išče tudi mlade upe, zvezdnike prihodnosti (Kranjc, 2006).
- Urška Hrovat, zelo uspešna smučarka, ki je med leti 1994 in 1996 dosegla pet slalomskih zmag svetovnega pokala, je projektni vodja v Elanovem W-studiu za žensko linijo smuči (Petavs, 2009).
- Jure Košir, večkratni zmagovalec svetovnega pokala v smučanju, je nadaljeval v poslovnih vodah ter odprl športno trgovino (Mihajlovič, 2006).
- Andraž Vehovar, slalomist na divjih vodah je leta 1996 na olimpijskih igrah v Atlanti posegel po srebru, danes pa se posveča politiki in gospodarstvu. Po izobrazbi diplomant metalurgije, magistriral je na ekonomiji ter doktorat končal na kemiji (www.kajakklubtacen.si/dosezki-kluba).
- Primož Ulaga, dobitnik dveh srebrnih olimpijskih medalj, je po uspešni športni karieri skočil v podjetniške vode. Leta 2008 je postal direktor nordijskih disciplin in nordijskega pool-a pri Smučarski zvezi Slovenije (Svetičič, 2003).

Nekateri uspešni športniki so povezani s poslovnim svetom že med športno kariero:

- Iztok Čop, večkratni svetovni prvak, združuje zasebno, poslovno in športno plat življenja. Že dlje časa se ukvarja s prodajo veslaških čolnov, pomemben del posla pozimi predstavljajo veslaški simulatorji, obenem pa je dejaven tudi na področju specializiranih športnih oblačil za veslače ter se spogleduje tudi z morebitno organizacijo proizvodnje veslaških čolnov v Sloveniji (www.delo.si).

- Rok Flander, svetovni prvak v paralelnem veleslalomu, se je podal v gostinske posle in je odprl s poslovnimi partnerji restavracijo na rajskem otoku Mauritius. Kljub novemu delu namerava tudi vnaprej ostati zvest snežni deski in osvajati odličja in še ne razmišlja o športnem pokoju (Hižar, 2009).

Vrhunski športnik v državni službi

Slovenski športnik si v času vrhunske kariere težko zagotovi nadaljnjo eksistenco. 126 športnikov, med njimi tudi nekaj vrhunskih, ki jim država pomaga med njihovo kariero, je zaposlenih v okviru slovenske vojske, policije ali carinske uprave (www.olympic.si). Ti prejemajo mesečno plačo od približno 800 do 1000 evrov neto na mesec, plačane pa imajo tudi prispevke za socialno in pokojninsko zavarovanje. To seveda ni znesek, ki bi omogočal posebne prihranke, omogoča pa nemoteno treniranje, saj zaposlenim športnikom ni treba hoditi v službo. Športnik mora za tovrstno zaposlitev izpolnjevati nekatere pogoje; dosegati mora vsaj mednarodni razred, imeti vsaj peto stopnjo izobrazbe, dosegati določeno starost in biti državljan Slovenije. Trajanje zaposlitve je odvisna od razreda, ki ga dosega športnik. Tisti v državnem razredu ima pogodbo za leto dni, v mednarodnem dve in v svetovnem razredu tri leta. Po koncu športne kariere imajo v vojski možnost, da športniku ponudijo redno zaposlitev, če seveda izpolnjuje izobrazbene pogoje. V skladu s tem in pa s športno panogo, ki jo je gojil, poskušajo najti čim ustrežnejše delovno mesto zanj (Mihajlovič, 2009).

Pomoč pri zaposlovanju vrhunskih športnikov po končani karieri

Veliko nekdanjih vrhunskih športnikov si mora po končani športni poti priskrbeti službo, to pa pomeni, da se tudi oni znajdejo v množici ljudi, ki si iščejo delo. Ko so bili še aktivni športniki, smo jih vsi občudovali, zanje navijali, se z njimi veselili in bili žalostni. Ko pa se njihova kariera konča, so za svojo prihodnost odgovorni sami. Veliko

športnikov ima nadpovprečno visoka pričakovanja, tako finančna kot tudi pričakovanja glede delovnega mesta.

OKS je marca 2005 skupaj s svojim poslovnim partnerjem, kadrovsko agencijo Adecco, in Mednarodnim olimpijskim komitejem (MOK) razvil program, ki v 15-ih korakih športnikom pomaga skozi proces zaposlovanja - od analize osebnostnih lastnosti in zaposlitvenih želja do priprav na pogovore z delodajalci. Projekt je v letu 2005 zagotovil zaposlitev 18-tim bivšim športnikom, ki so svoje delovno mesto našli v gospodarstvu na področjih turizma, oglaševanja, kadrovanja, kemične industrije oziroma so ostali dejavni v športu kot trenerji. Namen projekta je zagotavljanje pomoči profesionalnim športnikom po končani športni karieri pri iskanju zaposlitve. S programom zaposlovanja je profesionalnim športnikom ob koncu njihove športne kariere zagotovljena strokovna pomoč pri prehodu na trg delovne sile. Posebna metodologija vključuje profesionalno osebnostno analizo, načrtovanje kariere, dodatno izobraževanje, svetovanje ter posredovanje dela in moralno oporo. Pri tem so znanje in sposobnosti športnikov, ki so si jih pridobili v času športne kariere, izjemno pomembni. Marsikdo se odloči za nadaljevanje oziroma dokončanje šolanja, tudi pri tem mu pomagajo z informacijami.

Odgovornost vključenih organizacij, predvsem kadrovske agencije Adecco, je, da športnikom pomagajo uspeti tudi v svetu dela. Z željo okrepiti zavest športnikov o možnostih kariere zunaj športa je OKS v letu 2005 in 2006 povezal svoje partnersko podjetje s košarkarsko zvezo, z biatlonsko, teniško zvezo, rokometnim klubom Krim in številnimi drugimi športnimi zvezami in klubi, v katerih so športniki program pomoči zaposlovanja sprejeli z velikim zanimanjem (www.olympic.si).

Tone Krump, direktor Košarkaške reprezentance Slovenije, želi v ta program pritegniti čim širši krog košarkarjev, predvsem mlajših. Navedel je tudi razlog, in sicer, da je zelo malo možnosti, da bo mlad košarkar in to tisti, ki je že selekcioniran in ima potencial za uspešno športno pot, od košarke tudi živel. Eden od desetih tako selekcioniranih in v vrhunski šport usmerjenih mladih športnikov lahko pričakuje, da bo dosegel polprofesionalno raven in od športnih rezultatov živel nekaj let. Le eden od

petindvajsetih pa bo dosegel profesionalen status, ki mu bo omogočal, da bo z zasluženim denarjem živel brezskrbno celo življenje (Čelebič, 2009).

Osebnе finance

Denar in materialne dobrine v športu nekoč

Olimpionik Miro Cerar, slovenski športnik z največ trofejami, je tekmoval za čast in slavo, pa čeprav so imeli že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja nekateri zasluženο korist od uspehov. Denarja v gimnastiki ni bilo veliko. Pomanjkanje denarja je bilo čutiti že na skupnih pripravah. Za nastop na evropskem prvenstvu v Beogradu leta 1963 si je prizadeval, da bi namesto enega para dobil po dvoje nogavic, copat, dresov in majic. Niso jim ugodili. Že tedaj so se na evropsko prvenstvo pripravljali tudi atleti, ki so bili že dve leti prej deležni za tedanje čase visokih štipendij. Sam je dobival finančno podporo leto dni pred nastopom na olimpijskih igrah leta 1968 v Mehiki. Ob prihodu domov z zlato kolajno podpore ni bilo več. Na srečo mu je takratno večje podjetje ponudilo enoletno štipendijo, hkrati pa so mu omogočili, da se po končani fakulteti pri njih tudi zaposli. Končal je študij na Pravni fakulteti, študiral pa je tudi na Fakulteti za šport. Za nekatere športnike iz drugih držav je bilo poskrbljeno že tedaj in predvsem tisti, ki so osvojili kolajno na olimpijskih igrah, so prišli do dobrih plač in drugih posebnih privilegijev. V Sovjetski zvezi so vrhunski športniki prejemale najvišje plače, dobili so stanovanje in avto. Tudi naši sosedje Italijani so bili do športnikov precej radodarnejši. Zaposleni so bili v policiji, carini in vojski. Italijanski športniki so že veliko let prej dobivali plačilo, da so se pripravili na tekmo. Miru Cerarju ni bilo nikoli žal, da se je odločil za šport, saj je imel veliko moralnih priznanj. Ni bilo materialnih dobrin, bile so pa druge. Kot prvi jugoslovanski športnik je prejel nagrado Avnoja, ki je bila dotlej bolj rezervirana za umetnike, znanstvenike in gospodarstvenike (Šemrov, Okorn in Grošelj, 2009).

Finančna varnost po koncu kariere?

Športnik mora, da bi po koncu športne kariere še 40 let prejemal 1000 evrov mesečne rente, med kariero privarčevati dobrih 200.000 evrov in jih plemenititi po 5% realni obrestni meri. Če pa bi rad živel finančno še bolj brezskrbno in imel vsak mesec na voljo dodatnih 5000, bo moral prihraniti in plemenititi 1.000.000 evrov. Recimo, da vrhunski športnik konča kariero pri dobrih 30-ih letih, seveda nekateri prej, drugi pozneje, vrhunske zasluge pa niza pet do deset let. Če bi vse zasluge pridno dajal na kupček (ali jih še malo oplemenitil), bi za 1000 dodatnih evrov 40-letne rente zbral recimo nogometaš v prvi slovenski ligi ali alpski smučar, ki v svetovnem pokalu zaseda mesta v prvi deseterici, če seveda s porabo v tem času ne bi pretiraval. Da športnik v desetih letih recimo privarčuje dobrih 200.000 evrov, mora dajati deset let vsak mesec na stran po približno 1.400 evrov in jih plemenititi po 5% realni obrestni meri. Za 1.000.000 bi moral dajati na stran po 6.500 evrov na mesec. Povprečni nogometaš v tujini, ki na leto zasluži približno 300.000 evrov, bi si torej življenje prav lahko izboljšal s 5.000 evri rente (Mihajlovič, 2009).

■ Za 2.000 evrov pokojnine mora športnik privarčevati več kot 400.000 evrov

Koliko moram zaslužiti do športne upokojitve, da bom 40 let mesečno prejemal realno po 1.000, 2.000 oziroma 5.000 EUR, če se glavnica plemeniti po 5-odstotni realni donosnosti?

Realna mesečna renta	Zaslužek (glavnica)
1.000 EUR	211.500 EUR
2.000 EUR	423.000 EUR
5.000 EUR	1.000.000 EUR

Vira: www.financa-tocka.si, lastni izračun; op.: realna mesečna renta pomeni, da upokojeni športnik v prihodnje prejme nominalno sicer večje zneske, vendar so vredni enako kot danes tisoč evrov; plemenitnje glavnice po realni obrestni meri pomeni, da mora dejansko dosegati višjo obrestno mero, recimo osem odstotkov, če je inflacija triodstotna; osem odstotno donosnost zgodovinsko gledano prinašajo delnice in delniški trgi, vendar to ni zagotovilo, da bo tako tudi v prihodnje; po 40 letih je vrednost glavnice nič.

Preglednica 1, vir: www.financnatocka.si

Sponzorske zmožnosti športa

Vrhunski športni dosežek mora biti izpostavljen medsebojni mednarodni primerjavi, s tem pa je tudi javno spremljan. Teorija ponudbe in povpraševanja v menedžmentu športa za dosežek je odvisna predvsem od odzivnosti javnosti in je skladna s finančno menjalno vrednostjo športnega dosežka. To vrednost pa določajo raven tekmovanja, odmev dosežka ipd. Brez tega športni rezultat pomeni le pomoč k tehnologiji razvoja treninga in športne industrije. Zaradi teh dejstev in narave športa za dosežek se je pojavila potreba po usklajevanju še s tržnim področjem (Šugman in sodelavci, 2006).

Avtorji raziskave o sponzorskih zmožnosti slovenskega športa (Jurak in sodelavci, 2007) navajajo, da je krog sponzorsko zanimivih panog trenutno omejen, v zadnjih letih pa se je celo zožil. Vzroki so predvsem v pojavljanju določenih športov na TV zaslonih, zlasti neposrednega prenosa njihovih športnih dogodkov. Športi, dobro pokriti s TV prenosi, imajo namreč zaradi največje dodane vrednosti za sponzorja izjemno konkurenčno prednost pred športi, ki jih na TV zaslonih ni zaslediti. Cilji sponzoriranja podjetij so različni glede na velikost podjetja, kar kaže na to, da športne organizacije ne smejo imeti univerzalnega pristopa k sponzoriranju. Podjetje se lahko odloči za sponzoriranje športa nasploh, ekipe, posameznika, prireditelja športnega dogodka ali pa sponzorira medij, ki ta dogodek spremlja ali prenaša. Avtorji pravijo, da bi ustrezno poznavanje možnosti in predstavitve različnih načinov sponzorstva s strani menedžmenta morebiti bolj izenačili sedanji prevladujoč delež sponzoriranja športnih ekip. Sponzoriranje posameznika je lahko zanimivo predvsem za podjetja z omejenimi sponzorskimi sredstvi. Če podjetje ob ustrezni promociji s strani menedžmenta prepozna medijsko neuveljavljenega perspektivnega športnika, potem je ob inovativnem načinu sponzoriranja izplen podjetja lahko zelo velik.

Na področju tekmovalnega športa bo vedno manj športov deležno medijske pozornosti, saj je le-ta vezan na zakonitosti ekonomije obsega. Primerjava podatkov o prihodnosti slovenskih športnih organizacij v zadnjih letih kaže na koncentracijo večjega deleža prihodkov na vedno manj športov. Prihodki organizacij največjih treh ekipnih športov (nogomet, košarka in rokomet) predstavljajo 30% vseh prihodkov športnih organizacij.

Ugotovitve kažejo, da bodo predvsem televizijsko najbolj zanimivi in s tem največji športi postali še večji, največja podjetja bodo dobila še večjo moč nad športnimi storitvami, morebitne priložnosti pa bodo izkoristili tisti, ki bodo imeli v danih okoliščinah moč, ustrezno infrastrukturo in inovativne zamisli za nove storitve (Jurak in sodelavci, 2007).

Sponzorske možnosti športa v Sloveniji so v primerjavi z drugimi družbenimi področji dobre in se z vedno močnejšo medijsko prisotnostjo na športnih dogodkih še povečujejo. Vendar vrhunski športnik v Sloveniji ne more pričakovati ogromnih zaslužkov, kot lahko vidimo pri športnih zvezdah v tujini. Prikazani izračun rente iz prešnjega poglavja ne more pričakovati naš vrhunski športnik. Vsekakor pa si lahko s tem denarjem olajša finančno plat življenja ter si s pametno naložbo zagotovi dodatno rento, ko bo odšel v pokoj.

Zaslужek v individualnih športih

O zasluženih vsotah športniki ne govorijo radi. Marsikdo tudi nima veliko za povedati. Tone Vogrinec, nekdanji direktor slovenskih alpskih reprezentanc in športni funkcionar pravi, da je v Sloveniji kar 60 takšnih športov, v katerih celo ni mogoče zaslužiti ničesar. V individualnih športih so razmere slabše kot v moštvenih, saj posamezniki nimajo rednih zaslužkov, recimo plače. Izjeme so tisti, ki so zaposleni v državnih službah. Tako preostanejo le pokroviteljstva. Vogrinec pojasnjuje, da je v smučanju ovira za pokrovitelje predpis, ki dovoljuje športnikom, da nosijo logotipe samo na kapah. Zaslужek v alpskem smučanju je v povprečju precej na boljšem od preostalih nordijskih disciplin. Zneski so precej odvisni od mesta, ki ga posameznik zaseda v svetovnem pokalu. Tisti, ki so med prvo deseterico, zaslužijo med 100.000 in 150.000 evri na leto. Od desetega do 20. mesta dobijo do 50.000 na leto, od 30. mesta pa zaslužijo ravno še za sproti. Pokroviteljstva niso odvisna le od rezultatov, ampak tudi od drugih dejavnikov, kot sta medijska všečnost in prepoznavnost posameznika. Velik delež zaslужka, približno polovico, dobijo trenerji (Mihajlovič, 2009).

Teniška igralka Katarina Srebotnik je leta 2007 s turnirskimi nagradami dobila pol milijona evrov, najuspešnejša slovenska športnica zime Petra Majdič je v sezoni 2007/08 zaslužila 55.000 evrov, za njo so smučarji Andrej Jerman (29.000), Aleš Gorza in Tina Maze (po 25.000) (Istenič, 2008).

Zasluzek v moštvenih športih

Med slovenskimi športniki največ zasluži kapetan slovenske košarkarske reprezentance Rašo Nesterović, ki igra v ligi NBA. Pred leti je podpisal šestletno pogodbo za 42 milijonov dolarjev, kar je enakovredno 28 milijonom evrov. Na sezono torej še ne 33-letni Ljubljčan zasluži slabih pet milijonov evrov. Po plači sledijo njegovi košarkarski kolegi: Primož Brezec (Toronto, 1,7 milijona evrov), Boštjan Nachbar (New Jersey, 1,5), Matjaž Smodiš (CSKA, 1,3), Jaka Lakovič (Barcelona, 1,2), Aleksander Vujačić (LA Lakers, 1,1), Erazem Lorbek (Roma), Sani Bečirovič (Panathinaikos, oba po 0,6 milijona), Beno Udrih (Sacramento, 0,5). Vmes se je z zaslužkom po 700.000 evrov uspelo zrinuti nogometašema Kristjanu Korenu (West Bromwich Albion) in Miletu Ačimoviču (Austria Dunaj). Hokejist Anže Kopitar (Los Angeles Kings v NHL) dobi pol milijona evrov na sezono (Istenič, 2008).

Na domačem športnem prizorišču najboljši slovenski klubi v večini športov ne dosegajo finančne ravni zahodnih držav, vendar to še vedno pomeni dosti nad povprečno plačo zaposlenega v Sloveniji, ki je neto 922 eur (1424 eur bruto) (www.stat.si). Pri vrhu sta košarkarja Marko Milič in Jasmin Hukič. V Union Olimpiji naj bi zaslužila od 200.000 do 250.000 evrov na sezono, Edvard Kokšarov v rokometnem klubu Celje Pivovarna Laško okoli 130.000 evrov. Hokej je še nižje, saj dobi največ jeseniški hokejski vratar Robert Kristan - 60.000 evrov na sezono. Podobno vsoto dobi boljši nogometaš v slovenski ligi (Istenič, 2008).

Navedeni zneski so neuradni. V ZDA sicer nimajo zadržkov in javno objavijo višino pogodb najboljših športnikov, v Evropi, in pri tem Slovenija ni izjema, pa so plače tabu. Zato je marsikatera vsota tudi plod ugibanj ali posledica informacije iz "zanesljivih

klubskih virov". Tudi sicer je zaslužke športnikov težko ovrednotiti. Nekateri dobijo lepo plačo, a si morajo stanovanje, avto in druge nujne življenjske stvari priskrbeti sami. Drugi dobijo ob pogodbi še kup tovrstnih ugodnosti in jim ni treba skrbeti ne za položnice ne za otrokovo varuško. V najslabšem primeru pa se lahko zgodi, da podpisane pogodbe niso nikoli realizirane.

Pokojninska zavarovanja za vrhunske športnike

Ideja Primoža Kozmusa, po kateri bi uspešen športnik od športne upokojitve dalje prejemal dosmrtno rento, ni najboljša in v slovenskem prostoru tudi ne bi bila dobro sprejeta. Zakaj bi športnik, ki je bil uspešen do 30. ali 40. leta, dobival dosmrtno rento in ležal na fotelju, medtem ko se nekdo drug v tem času šele dobro zaposli ali dela kariero? Bistvo njegovega sporočila je, da so leta vrhunske športne kariere zelo omejena. Športnikova socialna varnost je najbolj ogrožena prav v prvih letih, ki sledijo koncu kariere. Primerjave položaja vrhunskih športnikov z umetniki ali znanstveniki pa tudi niso primerne, saj ti praviloma ustvarjajo do 60. leta starosti ali še dlje. Neustreznost socialno-finančnega položaja športnika se najbolj izkaže v času po zaključku športne poti, glede na to, da je poklicna usmerjenost profesionalnega športnika zelo ozka in v večini primerov profesionalni športnik nima možnosti takojšnjega opravljanja drugega ustreznega poklica. Pred tem športnikova kariera traja približno deset let z (nad)povprečnim zaslužkom, ki pa usahne v trenutku, ko športnik konča kariero.

V Sloveniji dohodninski zakon že kar nekaj let določa posebno davčno ugodnost za vrhunske športnike, in sicer lahko kar 50 odstotkov prejemkov neobdavčeno namenijo za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. Slovenija bi morala v sodelovanju s športniki oblikovati posebno poklicno shemo za vrhunske športnike z ustrežno davčno obravnavo, po kateri bi lahko športniki v času aktivne kariere del svojih prejemkov prenesli v sklad, ki bi bil namenjen le vrhunskim športnikom. Šlo naj bi za nekakšen namenski poklicni pokojninski sklad, ki bi seveda deloval po kapitalnem principu.

Poklicna shema bi pomenila, da bi lahko vrhunski športnik v času aktivne kariere del svojega zaslužka neobdavčeno preusmeril v shemo, po prenehanju aktivne kariere pa bi lahko zbrana sredstva koristil bodisi kot rento za določeno časovno obdobje, na primer petih let, ali pa denar dobil izplačan v enkratnem znesku. Športniku bi se na tak način omogočilo, da bi imel po koncu kariere zagotovljeno osnovno socialno varnost za določeno časovno obdobje. V tem času bi lahko športniki pozdravili poškodbo, pridobili ustrezno izobrazbo in vstopili na normalni trg dela.

V tujini morajo športniki obvezno prispevati v sklad. Ta praksa se je začela predvsem zaradi slabih izkušenj z mladimi nogometaši, ki so denar praviloma na hitro zapravili, živeli na veliki nogi, nato pa so prišli čez štiri leta prosit za finančno pomoč. Večkrat je slišati tudi vprašanje, kaj se zgodi, če se športnik poškoduje. Predlagani sistem rešuje tudi to problematiko. Športnik bi varčeval s svojimi prejemki od nagrad, sponzorjev. Drugi način pa bi bil, da bi del financiral tudi Olimpijski komite Slovenije, in sicer tako, da bi vlagal v shemo za udeležence ali kandidate za nastop na olimpijskih igrah. Vzemimo po predlaganem osnutku primer zaslužka najboljše slovenske alpske smučarke Tine Maze. Črnjanka je za zmago na veleslalomu v Mariboru dobila 27.000 evrov. Od tega zneska bo morala plačati državi 41 odstotkov, kar znaša 11.070 evrov. Ostalo ji je torej 15.930 evrov. Če bi država dopustila športniku, da polovico prejemkov neobdavčeno prenese v posebno shemo, kot je to praksa v tujini, bi morala Tina Maze prijaviti 13.500 evrov nagrade. Od tega bi plačala 5.535 evrov davkov, kar pomeni, da bi ji ostalo 7.965 evrov nagrade, poleg tega pa bi imela v posebni denarni shemi še vedno 13.500 evrov. Razlika je torej očitna, le da bi Korošica neobdavčeni denar dobila po koncu kariere. Če bi se odločila, da vzame ves zaslužen denar, pa bi plačala davek po prvotnem izračunu (Šemrov, Okorn in Grošelj, 2009).

Ideje in predlogi za vrhunske športnike po koncu športne kariere

Eden večjih in pomembnejših pobudnikov za urejanje razmer v vrhunskem športu je bil olimpijski prvak v metanju kladiva Primož Kozmus. Javnost je razburil z zahtevo, da bi si vrhunski športniki, ki so dobili olimpijske kolajne, za svoje dosežke zaslužili dosmrtno rento. To, da bi si mlad športnik z enim vrhunskim dosežkom zagotovil ugodnosti za vse življenje, je vendarle pretirano. Vsekakor si zasluži finančno nagrado, vendar ne more športnik zahtevati plačo za svoje pretekle dosežke po koncu kariere. Država bi s tako rešitvijo »ulenila« vrhunske športnike, medtem ko moramo navadni smrtniki delati 35 do 40 let, da bomo potem v pokoju uživali (nizke) pokojnine.

Strokovna javnost, novinarji in sponzorji postavljajo vpliv na nacionalno identifikacijo pred vpliv, ki ga ima vrhunski rezultat na prepoznavnost Slovenije v svetu, splošna javnost pa meni, da je največji vpliv ravno na prepoznavnost Slovenije v svetu. V največ primerih najnižje ocenjuje vzorec športnih novinarjev, kar je lahko zaskrbljujoče, saj oni pripomorejo k oblikovanju javnega mnenja o vrhunskih rezultatih. Razveseljiva je prav visoka podpora splošne javnosti, saj ti z davkoplačevalskim denarjem omogočajo vrhunske dosežke (Kovač in sodelavci, 2005).

Večina naših športnikov ne more gledati na to, da bo v svoji športni karieri zaslužila dovolj, da bodo »brezskrbno« živeli po zaključku športne poti. Le redkim to uspe, predvsem tistim, ki služijo kruh v tujini. Poglavlje o sponzorskih zmožnostih športa prikazuje, da v Sloveniji pri večini športov ni možnosti velikega zaslužka, ker medijsko in tudi posredno sponzorsko niso zanimivi. Zato mora država poskrbeti za ustrezne rešitve, da bo prehod vrhunškega športnika iz športne v poslovno kariero čim lažji in učinkovit.

Minister za šolstvo in šport Igor Lukšič je na sprejemu nosilcev medalj iz sredozemskih iger v Pescari 2009 predstavil nove sistemske rešitve, namenjene reševanju statusa vrhunskih športnikov po končani športni karieri. Med njimi so brezplačni programi usposabljanja in brezplačni licenčni seminarji za vrhunske športnike, plačilo šolnin vrhunskim športnikom, finančne nagrade za vrhunske športne dosežke (medalje na OI, SP in EP) se bodo izplačevale iz državnega proračuna neposredno športnikom, vendar nagrada ne šteje za dohodninsko osnovo. Šolanje vrhunskih športnikov bo potekalo na daljavo. Novost bo tudi zaposlovanje vrhunskih športnikov svetovnega razreda še dve leti po končani športni karieri (povzeto po: Rešitve za vrhunske športnike, www.sport1.si).

Nagrade ne bodo šle več v dohodninsko osnovo športnika

V petek, 3. julija 2009, je bila v Uradnem listu RS objavljena sprememba podzakonskega akta, pravilnika o merilih za sofinanciranje izvajanja letnega programa športa na državni ravni. Po tej spremembi se vrhunskim športnikom nagrade za osvojene medalje na EP in SP iz državnega proračuna izplačuje neposredno. Izplačane nagrade tako, skladno z zakonom o dohodnini, ne gredo v športnikovo dohodninsko osnovo, kar je doslej veljalo le za osvojene medalje na OI. Športnik za zlato olimpijsko medaljo v posamičnih športih prejme 24.600 evrov, v ekipni konkurenci posamičnih športov 18.450 evrov, ekipa v kolektivnih športih pa dobi 123.000 evrov.

Zaposlovanje športnikov po končani karieri še 2 leti

Doslej so bili v državni upravi zaposleni le aktivni vrhunski športniki. V postopku usklajevanja je tudi aneks k sporazumu o zaposlovanju vrhunskih športnikov in trenerjev v ministrstvu za obrambo (v slovenski vojski), ministrstvu za notranje zadeve (v policiji) in ministrstvu za finance (na carinski upravi), ki bo omogočal zaposlovanje vrhunskih športnikov svetovnega razreda tudi dve leti po končani športni poti.

Projekt Timsko poučevanje dijakov športnikov prek omrežja

Projekt se izvaja v šolskem letu 2009/10 kot poseben didaktično-metodičen pristop pri izobraževanju dijakov športnikov. Namen projekta je priprava modela za kombinirano učenje (delno v razredu, delno prek omrežja), ki se lahko kasneje uporabi tudi pri drugih ciljnih skupinah. Sodelovanje poteka prek skupne aplikacije (Moodle), kjer se nahajajo predmetne spletne učilnice za delo učiteljev in učencev, e-skupnost za dijake športnike, e-skupnost za trenerje in e-skupnost za sodelovanje med učitelji in vodstvom projekta. V projektu sodeluje 31 dijakov, perspektivnih športnikov, ki tekmujejo v 10-tih različnih športnih panogah, in 16 učiteljev treh srednjih šol: Ekonomsko-storitvenega izobraževalnega centra Kranj, II. gimnazije Maribor in Šolskega centra za pošto, ekonomijo in telekomunikacije iz Ljubljane.

Prek sodobne oblike e-izobraževanja se dijakom tako omogoča nemoten izobraževalni proces z izboljšanjem dostopnosti do izobraževalnih vsebin ob stalni strokovni podpori učiteljev, posodablja pa se tudi delo znotraj športnih oddelkov. V projektu Timsko poučevanje dijakov športnikov prek omrežja, ki poteka v okviru programa E šolstvo, sodelujejo Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, Center za poklicno izobraževanje, Olimpijski komite Slovenije - Združenje športnih zvez, Telekom Slovenije, d. d., in vse tri vključene šole: Ekonomsko-storitveni izobraževalni center Kranj (ESIC), II. gimnazija Maribor in Šolski center za pošto, ekonomijo in telekomunikacije, Ljubljana (ŠC PET). Projekt poteka tudi v sodelovanju z razvojnim programom Olimpijskega komiteja Slovenije in v okviru pobude Ministrstva za šolstvo in šport »Nove sistemske rešitve, namenjene reševanju statusa vrhunskih športnikov« (www.olympic.si).

Sofinanciranje izobraževanja

Vrhunski športniki se lahko za strokovno, trenersko in drugo delo v športnih organizacijah po športni karieri brezplačno usposobijo in brezplačno pridobijo licenco za

opravljanje dela. V ta namen se bodo od 2009 do 2011 leta črpala sredstva iz evropskega socialnega sklada (ESS). Druga stopnja usposobljenosti je tudi pogoj za pridobitev statusa zasebnega športnega delavca in je s tem omogočena skrb za socialno varnost (zdravstveno, pokojninsko in invalidsko zavarovanje). Z vsakoletnim razpisom za izobraževanje odraslih bo Ministrstvo za šolstvo in šport v celoti sofinanciralo izobraževanje vrhunskih športnikov, ki po 25. letu starosti z zaključenim letnikom ali izobraževanjem znotraj srednješolskega izobraževanja pridobijo stopnjo izobrazbe. Na MŠŠ načrtujejo, da bodo po letu 2010 vrhunskim športnikom financirali tudi šolnine za pridobitev višješolske izobrazbe.

Rente za vrhunske športnike

Med idejami so bile tudi rente in predčasno upokojevanje, a predloga nista naletela na posluh v javnosti, saj je več pomislekov kot pritrdilnih glasov. Težko bi uvedli rente, ker jih naš pravni sistem ne pozna. Imajo jih v zelo redkih državah, po našem vedenju na Madžarskem in v Srbiji, kjer pa so resni predlogi, da jih ukinejo, ker so rente izplačevali na račun športnih sredstev, kar pomeni, da jim je zmanjkovalo za programe. Zelo čudno je, da bi ljudi upokojevali po 30., 35. letu, zato je pomembno, da se omogoči vrhunskim športnikom pridobitev poklica, če se niso ustrezno izšolali (Šemrov, Okorn in Grošelj, 2009).

Generalni direktor direktorata za šport na Ministrstvu za šolstvo in šport Rajšter pravi, da bi se z rentami odpovedali prispevku, ki bi ga lahko dal vrhunski športnik družbi po koncu aktivne športne kariere (svoje izkušnje, znanje in ugled skozi trenersko delo prenašal mladim generacijam) (Ponikvar, 2009).

Ideja tutorstva

Športniki v okviru športnih organizacij ali izobraževalnih institucij bi imeli na razpolago ljudi, ki bi jim pomagali ter za njih odgovarjali, da bi izpolnjevali svoje študijske

obveznosti. Izobraževalni proces bi prilagodili ritmu športnega življenja, da dopolnijo izobrazbo. Pri športnikih je treba vzpostaviti sistem, da se posameznik potruji in izkoristi ponujene priložnosti, poudarja Kocjančič (Šemrov, Okorn in Grošelj, 2009).

Uvedba kariernega menedžerja športnika kot člana strokovne ekipe

Športni menedžer-agent

Športni menedžerji morajo povezovati dve, v osnovi različni področji. S tem mislimo na športno dejavnost s svojo raznoliko naravo ter na poslovno plat, ki kaže zakonitosti ekonomske znanosti. Bil naj bi oseba, ki povezuje veliko količino znanj in sposobnosti (Šugman in sodelavci, 2006).

V slovarju (po SSKJ) je menedžer direktor, ravnatelj, poslovni vodja moštva, skupine ali posameznika. Po Hellriegelu in Slocomu (1992; v Šugman in sodelavci, 2006) je menedžer oseba, ki usmerja človekove in materialne vire ter vodi delo oddelka ali organizacije. Bistvo menedžerjevega dela je usklajevanje, toda ne kot posebna naloga, temveč kot način in vsebina dela pri vseh njegovih nalogah (Rozman, Kovač in Koletnik, 1993; v Šugman in sodelavci, 2006).

Agent je opredeljen (po SSKJ) kot zastopnik podjetja, ki pri sklepanju kupčij obiskuje stranke na domu, zato bi po analogiji lahko rekli, da je športni agent tisti, ki zastopa športnika in obiskuje klube, sponzorje in druge, ki lahko kakorkoli pripomorejo k uspešnemu razvoju kariere njegovega varovanca.

Menedžer-agent bi moral biti strokovnjak, ki na podlagi lastnih znanj in sposobnosti svojemu varovancu svetuje na vseh pomembnih področjih njegovega življenja – pri tem moramo poudariti predvsem pridobivanje osebnih sponzorstev, upravljanje športnikovega premoženja, skrb za primerno izobrazbo in ne nazadnje tudi skrb za varovančev osebnostni razvoj.

Večina slovenskih športnikov, ki imajo agente, se tem lahko zahvali kvečjemu za to, da jim zagotovijo čim boljši klub oziroma nastopanje na čim uglednejših tekmovanjih. Sponzorske pogodbe, pojavljanje v medijih, izobrazba, skrb za osebne finance in celo sponzorske pogodbe tudi za čas po koncu aktivne kariere so pri nas prej izjema kot pravilo. Športniki bi namreč morali biti osredotočeni na to, kar najbolje obvladajo. Vse drugo bi morala biti skrb njihovih agentov ali menedžerjev. Agentova velika vloga naj bi se pokazala tudi takrat, ko je športnik poškodovan. Takrat je izredno pomembno, da zna ohraniti veljavnost obstoječih pogodb in ne izvajati prevelikega pritiska glede vrnitve v športno areno. V takšnih primerih se športniki prevečkrat vdajo pritisku okolice in se odločijo za uporabo nedovoljenih sredstev.

Kaj pa, če ne gre za super zvezdnika? Če gre za športnika brez velikega potenciala? Tudi on potrebuje nasvete! Najprej potrebuje odkrit pogovor o razvoju svoje kariere. Jasno bi se mu moralo predstaviti, da najverjetneje ne bo mogel živeti vse življenje samo zavoljo športne kariere. Temu bi moralo slediti načrtovanje prihodnosti na vseh področjih. Veliko »upokojenih« šampionov se je po koncu aktivne kariere zakockalo, porabili so vse svoje prihranke in nazadnje prodali celo odličja s svetovnih prvenstev in olimpijskih iger. Primer je skakalec Matti Nykanen, ki je po končani karieri tako rekoč propadel, osebno je bankrotiral in tako je njegovo razvpito življenje zasenčilo vse njegove velike uspehe v smučarskih skokih (Bolcar, 2009; Matti Nykanen, 2009).

Osnovna naloga in tudi poslovna logika agenta bi morala biti, da iz vseh svojih varovancev, kolikor je to mogoče, naredi zvezdnike oziroma maksimira njihov finančni potencial in zgradi močno osebno znamko (brend) športnika. Vendar se tukaj pojavijo dileme o nepristranskih odločitvah agentov. Pojavlja se vprašanje, za čigavo dobro deluje agent, za njegovo ali varovančevo? Ponavadi se pri denarju vse konča

»Nadgradnja« športnega menedžerja-agenta v kariernega menedžerja športnika

V raziskavi CeciĆ Erpiĉeve (2002b) o znaĉilnostih zakljuĉka Ńportne kariere slovenskih vrhunskih Ńportnikov so udeleŃenci menili, da so bili zaradi aktivne kariere manj prilagojeni na poŃportno Ńivljenje kot njihovi vrstniki neŃportniki. V ĉasu Ńportne kariere se niso nauĉili opravljati vsakdanjih opravil, kot so plaĉevanje raĉunov, urejanje kreditov itd. Med aktivno kariero so za to poskrbeli drugi, najpogosteje starŃi ali menedŃerji. Po koncu kariere so morali posamezniki zaĉeti sami urejati in skrbeti za ta opravila, vendar zaradi pomanjkanja izkuŃenj tega niso znali. Ńportniki v svojih odgovorih poudarjajo, da bi se morali v ĉasu Ńportne kariere zavedati, da si morajo zagotoviti materialno osnovo, saj so po konĉani karieri moŃne finanĉne teŃave. Med kariero je veĉina prejerala Ńtipendijo in o zagotavljanju materialnega statusa ni razmiŃljala. Dejstvo je, da je za vrhunski rezultat potrebna ob Ńportniku strokovna ekipa. Prisotni so trener, psiholog, maser, fizioterapevt, zdravnik itd.

Ob premiŃljevanju o podroĉju financ vrhunskega Ńportnika so se mi porodila vpraŃanja: Kdo skrbi za njegovo finanĉno podroĉje? Kako glede posvetovanja o najbolj primerni davĉni reŃitvi? Svetovanje na podroĉju izobraŃevanja in poklicne kariere, in sicer podroĉje formalne in neformalne izobrazbe? Primernosti in ustreznosti pogodbe? Podroĉje marketinga in promocije Ńportnika sta ena od pomembnejŃih podroĉij, saj so od tega v veliki meri (posredno) odvisna podroĉja financ, materialnih zmoŃnosti, izobraŃevanja, »brezskrbnega« poŃportnega Ńivljenja itd. Ńportnik si mora sam ali s pomoĉjo starŃev, znancev, raznih funkcionarjev v Ńportnih organizacijah poiskati sponzorje, iskati poti promoviranja, nastopanja v medijih ipd.

Torej, zakaj ne bi bila to ena oseba, ki ima kompetentnost iz vseh zgoraj naŃtetih podroĉij? Na izobraŃevalnem podroĉju lahko reĉemo, da je vsaj delno poskrbljeno: v srednjih Ńolah imajo Ńportni oddelki pedagoŃkega vodjo, na fakultetah imajo Ńportniki koordinatorja, ki pomaga pri Ńtudijskih zadevah. Ta oseba je specializirana samo za povezavo med Ńportnimi in Ńtudijskimi obveznostmi. Vrhunski Ńportnik ni obravnavan

celostno, kot je naprimer pri procesu treniranja. Na področju osebnih financ si lahko športnik sam pomaga ali pa si najame finančnega svetovalca, da mu pomaga pri finančnem načrtu, vendar je tudi ta ozko usmerjen le na njegovo področje. Tukaj ne smemo pozabiti na vsakodnevna opravila, kot so davčne rešitve, najemanje kredita, izpolnjevanja raznih obrazcev, vlog ... Na področju marketinga pomaga športna zveza njegove panoge, klub, menedžer, starši, znanci ... Menedžerje imajo predvsem v medijsko bolj zanimivih športih. To pomeni, da tisti v manj medijsko odmevnih športih ne potrebujejo »menedžerja«? Vsekakor da, vendar se tukaj pojavljajo problemi, saj taki športi niso oziroma ne znajo izkoristiti potenciala in postati zanimivi za sponzorje. Vrhunski športniki iz panog, ki so dokaj neznana oz. manj zanimiva za širšo publiko, se soočajo s problemi pri zbiranju sredstev. Ali bodo uspeli zbrati sredstva, je na eni strani odvisno od »vez in poznanstva«, na drugi strani pa od »usmiljenja« predvsem manjših lokalnih sponzorjev (Močnik, 2003a). Vendar bi ravno tak vrhunski športnik potreboval največ pomoči.

Najprej se postavi vprašanje, od kod bo financiran tak menedžer, da bo deloval za dobro športnika in ne bo gledal le na njegov zaslužek. Lahko bi se uvedel ločen sklad za svetovanje in storitve vrhunskim športnikom in iz tega bi bili plačani karierni menedžerji. Zaposlen bi bil na novem oddelku za svetovanje in storitve vrhunskim športnikom pri OKS-u ali pa bi deloval kot zunanji sodelavec prek različnih oblik gospodarske družbe. Možnost je tudi prek predloga o tutorstvu, kjer je športniku dodeljena oseba, ki bo skrbela za prej navedena področja. Predvsem OKS-u oziroma državi bi moral biti cilj, da bivši vrhunski športniki prestopijo čimbolj uspešno v poklicno kariero. Majhen delež sredstev bi moral mesečno prispevati športnik sam, zato da bi s tem pokazal resnost pri tej storitvi. Ponavadi se ljudje bolj potrudimo za stvari, ki jih plačamo. Pretežni del bi torej prišel iz državne blaganje, iz proračuna, namenjenega športu. Razlog tiči predvsem v tem, da to naj ne bi bila v osnovi profitabilna dejavnost. Variabilni del lahko sam karierni menedžer pridobi iz naslova provizij za finančne načrte, investicije, varčevanja ter tudi iz naslova oglaševanja in promocije športnika. Več kot bi iztržil, več bo ostalo zanj in hkrati za športnika. Vendar bi to moralo biti vse skladno s pogodbo, transparentno in zakonsko urejeno, poleg tega ne bi smel delovati v nasprotju

z etičnimi in moralnimi vrednotami. Nadzor bi morala izvajati posebna komisija na OKS-u. Lahko bi opredelili kariernega menedžerja kot nadgradnjo »tipičnega menedžerja«.

Kompetence kariernega menedžerja

Področja kompetenc kariernega menedžerja športnika:

- svetovanje na finančnem področju pri varčevanju in investicijah (investicijski papirji, pokojninska zavarovanja, zavarovanja, vzajemni skladi, vezave na banki, nepremičnine, surovine ...), upravljanju denarja, najemanju kreditov, pomoč pri izpolnjevanju dohodnine in iskanju najugodnejših davčnih rešitev. Vse to bi moralo biti opravljeno na podlagi želj, zmožnosti in ciljev športnika;
- svetovanje na področju podjetništva (ustanavljanje primerne oblike podjetij že med kariero);
- svetovanje na področju izobraževanja glede potreb in želj športnika (iskanje primerne poklica, primerne formalne in neformalne izobrazbe, obiskovanje raznih tečajev in usposabljanj);
- svetovanje na področju marketinga in oglaševanja (iskanje sponzorjev, nastopanje v raznih medijih, kontaktiranje z mediji, iskanje novih možnosti promocije športnika, nastopanje na raznih prireditvah);
- svetovanje na področju pravnih zadev (pregled in sestavljanje pogodb);
- svetovanje v primeru poškodbe (iskanje ustreznega, cenovno primerne in strokovnega zdravljenja).

Vsak kategoriziran športnik bi pridobil pravico do kariernega menedžerja. To bi bila dodatna storitev in ugodnost vseh perspektivnih športnikov. Storitve bi se izvajale v obliki vavčerskega svetovanja, kjer bi bil kriterij kategorizacija športnika. Višja kategorizacija pomeni tudi večjo razpoložljivost menedžerja in bolj individualno obravnavanje športnika. Primer: športniki v mednarodnem razredu bi imeli vsak svojega, tiste v državnih, mladinskih razredih pa bi združili glede na različne kriterije (panoga, želje, potrebe ipd.) in bi eden skrbel za celo skupino (ali več posameznikov).

Menedžerji bi se morali tudi redno usposablјati, (formalno in neformalno) na teh področjih. Predlog je izvedba izobraževanja bodočih kariernih menedžerjev prek OKS-Olimp, d.o.o., hčerinskega podjetja OKS, ki izvaja usposablјanje strokovnih delavcev v športu. Projekt je delno sofinanciran iz evropskega socialnega sklada (ESS). Izvajali bi tematske delavnice in seminarje v manjših skupinah (po športnih panogah, željah, potrebah). Tematike bi segale od osebnih financ do iskanja primernega poklica. Ključno pa bi moralo biti vprašanje, kako pripraviti športnika, da bo čimbolj uspešen v svoji poklicni karieri.

V raziskavi Cecić Erpičeve (2002b) se je 67% anketirancev opredelilo, da imajo ob sebi osebo, ki ji lahko popolnoma zaupajo. Za doseganje vrhunskih rezultatov je potrebno imeti ob sebi nekoga, ki športnika bodri in tolaži ter se z njim veseli. Tudi kariernemu menedžerju športnika bi moral športnik zaupati in obratno. Že v samem začetku bi moral menedžer tesno sodelovati s športnikom na vseh zgoraj naštetih področjih. Postati bi moral oseba, ki ji lahko športnik slepo zaupa.

Na koncu pa še omemba Druckerja (1954; v Šugman in sodelavci, 2006), da je menedžerjeva naloga ustvariti celoto, ki bo več kot le vsota delov. Učinek njegovega dela niso samo doseženi cilji, temveč tudi način, kako je to dosegel, in možnosti, ki jih je odprl za naprej! To mora veljati za vrhunškega športnika, saj se morajo učinki dela kariernega menedžerja pokazati tudi v prihodnosti, se pravi z možnostmi, ki mu jih je odprl za naprej v njegovi poklicni karieri.

Primer vrhunškega športnika: intervju z evropskim prvakom v plavanju Matjažem Markičem

Povzetek odgovorov Matjaža Markiča

Matjaž Markič je profesionalni plavalec (njegov glavni dohodek je s področja plavanja) in vrhunski športnik, kategoriziran v najvišjem svetovnem razredu pri OKS. Najboljši dosežek je iz leta 2008, ko je na Evropskem prvenstvu na Reki (Hrvaška) postal evropski prvak na 50m prsno.

Od leta 2006 je zaposlen na MNZ-ju. Zaposlitev v javnem sektorju mu omogoča socialno varnost, vendar si mora sam poiskati dodatna finančna sredstva, da izpelje celotni letni program treninga. Po izobrazbi je gimnazijski maturant, vendar se trenutno izobražuje na Fakulteti za šport v Ljubljani, smer kondicijsko treniranje. Odločil se je nadaljevati s študijem na fakulteti kljub profesionalni športni karieri, ker se mu zdi pomembno, da se bo po zaključku športne poti lažje vključil v pošportno življenje z ustrežno in zeleno izobrazbo. Poleg tega nameni pozornost tudi neformalnemu izobraževanju, kot so obiskovanje raznih seminarjev in prebiranje strokovne literature, predvsem s področja financ in športa. Meni, da mu to pomaga pri trenutni in nadaljni karieri. Pomembno se mu zdi, da se športnik tudi med aktivno kariero izobražuje, ker se mora vsak zavedati, da bo moral enkrat zaključiti svojo športno pot in nadaljevati življenje v poklicni karieri. Pri študiju mu pomagajo razne ugodnosti, ki so jih deležni vrhunski športniki. Meni pa, da bi morala država bolje poskrbeti za izobraževanje športnikov, predvsem po vzoru ameriških univerz, kjer je večja sinergija med šolo in športnikom.

Programi za pomoč športnikom po koncu športne kariere so pomembni, saj takrat potrebuješ največ pomoči pri prehodu v pošportno življenje, predvsem zato, ker si bil prej navajen živeti drugače. Matjaž je seznanjen s takim programom, ki ga je oblikoval OKS skupaj z zaposlitveno agencijo Adecco. Od znanj, veščin in razvitih sposobnostih,

ki jih je pridobil v športu, mu bo pri nadaljnji poklicni karieri največ pomagala vztrajnost, disciplina in delavnost.

Kot delavec v javnem sektorju Matjaž meni, da je zaslužek zadosten za preživetje meseca, vendar od tega denarja ne ostane na koncu meseca nič. Usklajevanje profesionalne vrhunske kariere športnika ne bi mogel uskaljevati skupaj z 8-urnim delavnikom v službi, saj mu treningi in priprave vzamejo v povprečju med 6 in 8 ur dnevno. Če bi imel službo, ne bi uspeval dosegati takih rezultatov, saj v plavanju samo profesionalci dosegajo medalje. Denarne nagrade v plavanju v Sloveniji niso visoke, pa tudi medijsko ni veliko zanimanja za ta šport, čeprav se iz leta v leto razmere izboljšujejo. Razlog je verjetno v izgradnji nove infrastrukture in promocije naših plavalcev. V Avstraliji, ZDA, pa tudi v nekaterih drugih evropskih državah je plavanje na zelo visoki ravni in tudi medijsko zelo zanimivo, saj nekateri plavalci zaslužijo veliko denarja od sponzorjev. Taki plavalci si lahko zagotovijo finančno neodvisnost po končani športni karieri, vendar jih ni veliko.

Za svoje osebne finance skrbi pretežno sam. Posvetuje se tudi z raznimi strokovnjaki iz tega področja in se sam veliko izobražuje o financah.

Ideja o dodelitvi kariernega menedžerja športniku, ki bi skrbel za področje financ, marketinga in izobraževanja glede na potrebe, želje in zmožnosti posameznika, se mu zdi zelo smiselna in dobrodošla. Predvsem v individualnih športih, ki so medijsko manj zanimivi in kjer se ne da veliko zaslužiti, bi taka pomoč prišla prav. OKS-u bi moral imeti interes, da na tak način poskrbi in pomaga pri športnikovem življenju po zaključeni športni karieri. Ker vrhunski športniki podredijo celo življenje športu, bi nujno potrebovali nekoga, ki bi jim pomagal in svetoval ter jim s tem omogočil boljšo športno kariero in hkrati boljše pošportno življenje.

Sklep

Namen diplomskega dela je bil prikazati teoretična izhodišča za področje zaključka športne poti in nadaljnji vstop v poklicno kariero. S pomočjo domače in tuje literature, spletnih virov, raziskav s tega področja ter intervjuja so bili prikazani problemi, s katerimi se športniki »borijo« med in po končani športni karieri. Vsekakor se vrhunski športnik med svojo aktivno kariero srečuje tudi z nekaterimi ugodnostmi, ki mu jih nudi država, klub, panožna zveza itd.

Ugodnosti za usklajevanje športnih in šolskih vsebin imajo športniki že v osnovni šoli, nadaljujejo se v srednji šoli ter na fakulteti. Mladim perspektivni športniki, ki dosegajo izjemne vrhunske športne rezultate že v mladinskih kategorijah, je omogočena štipendija. Vsi kategorizirani športniki svetovnega, mednarodnega in perspektivnega razreda so v obdobju trajanja statusa osnovno, nezgodno in nadstandardno (delno sofinancirano) zavarovani, športniki svetovnega razreda pa še obvezno pokojninsko in invalidsko. Vrhunski športnik je deležen davčne ugodnosti za osvojene medalje na EP in SP in možnosti zaposlitve v javnem sektorju. V predlogu so tudi dodatne ugodnosti za vrhunske športnike, kot so šolanje vrhunskih športnikov na daljavo, sofinanciranje izobraževanja po končani športni poti, zaposlovanje vrhunskih športnikov svetovnega razreda tudi še dve leti po končani športni karieri in uvedba tutorstva.

Vsak vrhunski športnik se mora nekega dne soočiti s slovesom od aktivne športne kariere. Takrat pa se lahko pri nekaterih pojavijo problemi v pošportnem življenju, nekateri pa zelo uspešno preidejo v poklicno kariero. Le malo profesionalnih športnikov med svojo športno kariero zasluži toliko denarja, da jim po končani karieri ni več potrebno misliti, kako si bodo zagotovili prihodke. Vrhunski šport zahteva maksimalen napor in praktično ves njihov čas, zato ni čudno, da posamezniku ob športu ostane malo časa za pripravo na življenje po športni karieri. Vrhunsko ukvarjanje s športom ni obdobje, kjer bi športnik »izgubil čas«, ampak lahko prenese iz športa v pošportno življenje veliko znanja, spretnosti in sposobnosti, ki mu koristijo kasneje v poklicni

kariere. Raziskave so pokazale, da bolj izobraženi športniki lažje in hitreje prestopijo v pošportno življenje, zato je ključnega pomena iskati dodatne primerne rešitve za usklajevanje športa in izobraževanja vrhunskih športnikov.

Glede na ugotovitve in pregled raziskav tega področja vidim potrebo po celostnem obravnavanju vrhunškega športnika, ne samo med trenažnim procesom, ampak že med športno potjo za njegovo uspešno in kakovostno nadaljno poklicno kariero. Tak pristop se zdi tudi vrhunskemu plavalcu Markiču zelo uporaben in pomemben za potek športne in kasneje poklicne kariere vrhunškega športnika. Predlog uvedbe kariernega menedžerja športnika v obliki tutorstva ali oddelka za svetovanje in storitve pri OKS-u, ki bo skrbel za njegovo primerno in želeno izobrazbo, marketing, zdravstvene storitve, osebne finance ter skrb za optimalne povezave med temi področji, je nujno potrebna za razvoj športnika med in po končani športni poti.

Literatura

Allison, M. T. in Meyer, C. (1988). Career problems and retirement among elite athletes: The female tennis professional. *Sociology of Sport Journal*, 5, 212-222.

Baillie, P. H. F. (1993). Understanding retirement from sports. Therapeutic ideas for helping athletes in transition. *The counseling Psychologist*, 21. (3), 399-410.

Bednarik, J., Ferenčak, M. in Turšič, N. (2002). *Nekatere socialno-ekonomske značilnosti slovenskih športnikov in športnic*. V M. Tušak, in J. Bednarik (ur.), *Nekateri psihološki, socialni in ekonomski vidiki športa v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Brewer, B. W., Van Raalte, J. L. in Linder, D. E. (1993). Athletic identity: Hercules muscles or Achilles heel?. *International Journal of Sport Psychology*, 24, 237-254.

Brewer, B. W., Van Raalte, J. L. in Petitpas, A. J. (2000). Self-identity in sport career transitions. V D. Lavallee in P. Wylleman (ur.), *Career transitions in sport: International perspective*. Morgantown: Fitness Information Technology.

Cecić Erpič, S. (1998). Spremljanje razvoja življenjskih struktur in življenjskega zadovoljstva v zgodnji odraslosti: primerjava med bivšimi vrhunskimi športniki in nešportniki. Neobjavljena magistrska naloga, Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za psihologijo.

Cecić Erpič, S. (2002a). *Konec športne kariere: razvojno-psihološki in športno-psihološki vidiki*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Cecić Erpič, S. (2002b). *Značilnosti zaključka športne kariere slovenskih vrhunskih športnikov*. V M. Tušak, in J. Bednarik (ur.), *Nekateri psihološki, socialni in ekonomski vidiki športa v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Crook, J. M. in Robertson, S. E. (1991). Transitions out of elite sport. *International Journal of Sport Psychology*, 22, 115-127.

Gorbett, L. K. (1985). *Psycho-social adjustment of athletes to retirement. Sport psycholog: Psychosocial considerations in maximizing sport performance* (str. 288-294). Ithaca: Movement Publications.

Hale, B. D., James, B. in Stambulova, N (1999). Determining the dimensionality of athletic identity: A »Herculean« cross-cultural undertaking. *International Journal of Sport Psychology*, 30, 83-100.

European Federation of Sport Psychology (1997). *Position statement 3: Sports career transition. Career transition in sport: International perspective*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology.

Juraga, A. (2003). *Šolanje in življenje športnikov v času vrhunske športne kariere*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Jurak, G., Kovač, M. in Strel, J. (2003). Učne možnosti perspektivnih športnikov. V G. Jurak, M. Kovač in J. Strel, *Športno nadarjeni otroci in dijaki v šoli: analiza nekaterih organizacijskih modelov in priprava strokovnih podlag za nekatere posebne organizacijske oblike v vzgoji in izobraževanju*. Ljubljana, Fakulteta za šport.

Jurak, G., Kovač, M. in Strel, J. (2005). Analiza statusa športnika v srednjih šolah. V G. Jurak (ur.). *Športno nadarjeni otroci in mladina v slovenskem šolskem sistemu*, (Knjižnica Annales Cinesiologiae). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za kineziološke raziskave, Založba Annales.

Jurak, G., Bednarik, J., Plestenjak, G., Kolar, E., Jagodic, T. in Kovač, M. (2007). Sponzorske možnosti slovenskega športa. V G. Jurak (ur.). *Nekateri kazalniki*

uspešnosti športnih organizacij v Sloveniji, (Knjižnica Annales Cinesiologiae). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za kineziološke raziskave, Založba Annales.

Kostič, M. (2003). *Socialni status, izobraževanje in socialna opora športnikov v kolektivnih športih*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Kovač, M., Jurak, G in Strel, J. (2004). Možnosti enakopravnega izobraževanja za dijake športnike. *Šport*, 52(4), 13-15.

Kovač, M., Kolar, E., Bednarik, J. in Doupona Topič, M. (2005). Vpliv vrhunskih rezultatov na razvoj športa, nacionalno identifikacijo in prepoznavnost Slovenije v Evropi in svetu. V M. Kovač in G. Starc (ur.), *Šport in nacionalna identifikacija Slovencev*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo.

Kotnik, B. (2002). *Pogoji treniranja, izobraževanje in socialni status slovenskih odbojkaric in odbojkarjev*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Kvas, G. (2005). *Finančna svoboda*. Diplomsko delo, Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Lavallee, D., Wylleman, P. in Sinclair, D. A. (2000). Career transitions in sport: An annotated bibliography. *Career transitions in sport: International perspective*. Morgantown: Fitness Information Technology.

Lavallee, D., Nesti, M., Borkoles, E., Cockerill, I. in Edge, A. (2000) Counseling athletes in transition. *Career transitions in sport: International perspective* (str. 111-130). Morgantown: Fitness Information Technology.

Močnik, R. (2003a). *Mnenja slovenskih strokovnjakov o sponzoriranju slovenskega vrhunškega športa*. Diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta.

Močnik, R. (2003b). *Nekatere značilnosti organizacijske kulture vrhunskih športnikov v Sloveniji*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Ogilvie, B. C. in Taylor, J. (1993). Career termination issues among elite athletes. *Handbook of research on sport psychology* (str. 761-779). New York: Macmillan publishing company.

Shank, M. D. (1999). *Sports marketing: a strategic perspective*. New Jersey: Prentice Hall.

Sivec, J. (2005). *Povezanost socialnih dejavnikov z uspešnostjo slovenskih vrhunskih športnikov in športnic*. Magistrska naloga, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Stambulova, N. B. (1998). *Sports career transitions of Russian athletes: Summary of studies (1991-97)*. Prispevek, predstavljen na 24th Congress of the International Association of Applied Psychology, San Francisco, ZDA.

Swain, D. A. (1991). Withdrawal from sport and Schlossbergs model of transitions. *Sociology of Sport Journal*, 8, 152-160.

Šugman, R. in sodelavci. (2006). *Športni menedžment*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za šport.

Werthener, P. in Orlick, T. (1986). Retirement experiences of successful Olympic athletes. *International Journal of Sport Psychology*, 17, 337-363.

Taylor, J in Ogilvie, B. C. (1994). A conceptual model of adaptation to retirement among athletes. *Journal of Applied Sport Psychology*, 6, 1-20.

Turšič, N. (2002). *Nekatere socialne in ekonomske značilnosti slovenskih športnikov in športnic*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

Zakon o športu (1998). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Zevnik, V. (2003). *Nekatere značilnosti športne kariere slovenskih smučarjev tekačev in tekačic*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.

OSTALI VIRI

Bolcar, B. (2009). *Forum: Športni agenti*. Spletna revija Playboy. Pridobljeno 1. 8. 2009 iz http://www.playboy.si/branje/clanki/forum_sportni_agenti-20633@1.aspx

Čelebič, T. (2009). *Drzen v športu, prodoren v podjetju*. Pridobljeno 1. 8. 2009 iz http://www.adecco.si/clanki_o_delu/Gazela050317.pdf

Hižar, T. (2009). *Rok Flander svoje sanje uresničuje na Mauritiusu*. Indirekt.si Pridobljeno 26. 7. 2009 iz <http://www.indirekt.si/sport/132790>

Istenič, B. (2008). *Zasluzki slovenskih športnikov: Od bogatašev do revežev*. Dnevnik. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/313618

Iztok Čop še ne končuje kariere. Delo. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz <http://www.delo.si/clanek/71658>

Jure Košir v Formi. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz http://www.fplus.si/informacije/informacija/zapisi/test_arhiv_2008/220/

Kranjc, M. (2006). *Konec športne kariere. Kako naprej?* Revija Moje delo. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz <http://www.revija.mojedelo.com/karierni-razvoj/konec-sportne-kariere-kako-naprej-211.aspx>

Matti Nykanen. (2009). Wikipedija. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz http://sl.wikipedia.org/wiki/Matti_Nyk%C3%A4nen

Mihajlovič, N. (2006). *Jure Košir z belih strmin zajadral v poslovne vode*. Finance. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz <http://www.finance.si/146436>

Mihajlovič, S. (2009). *Za 5.000 evrov rente mora športnik zaslužiti milijon*. Moj Evro.

Pridobljeno 1. 8. 2009 iz:

http://www.mojevro.si/238821/Za_5_000_evrov_rente_mora_%B9portnik_zaslu%BEiti_milijon

Moj karakter preveč za laboratorijsko miš. Pridobljeno 26. 7. 2009 iz

<http://www.kajakklubtacen.si/dosezki-kluba/289>

Petavs, L. (2009). *Realna oblikovalka ženskih smuč*. Finance. Pridobljeno 26. 7. 2009

iz http://www.finance.si/176855/Realna_oblikovalka_%BEenskih_smu%E8i

Petkovšek, J. (2008). *Nekdanji vrhunski športniki na trgu dela*. Dnevnik. Pridobljeno 1.

8. 2009 iz http://www.dnevnik.si/zaposlitve_in_kariera/aktualno/1042279403

Ponikvar, V. (2009). *Rajšter: V rente ni modro iti*. Pridobljeno iz spleta 22. 9. 2009 iz

<http://www.sport-tv.si/novice/rajster-v-rente-ni-modro-iti/?SORTBY=DESC>

Povprečna mesečna plača. Statistični urad Republike Slovenije. Pridobljeno 1. 8. 2009

iz <http://www.stat.si>

Rešitve za vrhunske športnike. Sport1.si. Pridobljeno 1. 8. 2009 iz

http://www.sport1.si/ostali_sporti/novice/24501/

Seznam zaposlenih športnikov in trenerjev maj 2009. Pridobljeno 1. 8. 2009 iz

http://www.olympic.si/fileadmin/dokumenti/Dokumenti_OKS/Za_vrhunske_sportnike/Stat_usne_pravice/Seznam%20zaposlenih%20MAJ%202009.pdf

Svetičič, M. (2003). *Primož Ulaga - skok v podjetniške vode*. Podjetnik. Pridobljeno 26.

7. 2009 iz <http://www.podjetnik.si/default.asp?ClanekID=1183>

Šemrov, U., Okorn, J. in Grošelj, M. (2009). *Kozmusovo kladivo leti zelo daleč po Pekingu*. Dnevnik. Dnevnikov objektiv. 3. 8. 2009 iz http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/1042237117

Priloga: intervju z evropskim prvakom v plavanju Matjažem Markičem

Zaposlitev

1. Ali se ukvarjaš profesionalno s plavanjem?

Profesionalno se ukvarjam s plavanjem in sem kategoriziran vrhunski športnik na OKS-a, uvrščen v svetovnem razredu. Zaposlen pa sem od 2006 na MNZ-ju kot policaj.

2. Ali ti taka zaposlitev pomaga pri vrhunski športni karieri?

Seveda mi pomaga, saj mi omogoča osnovno socialno varnost. Kljub temu si moram sam poiskati dodatna finančna sredstva pri sponzorjih, da si izpeljem celotni program. Za izpolnitev celotnega letnega tekmovalnega programa (priprave, tekme, vožnja na treninge, športna prehrana, športna oprema itd.) se zahvaljujem svojim sponzorjem, da mi pri tem finančno pomagajo.

Izobrazba

3. Tvoja trenutna izobrazba

Trenutno sem gimnazijski maturant športne gimnazije v Kopru.

4. Se trenutno izobražuješ? Na katerem področju?

Študiram na Fakulteti za šport v Ljubljani, smer kondicijsko treniranje.

5. Se ti zdi pomembno izobraževanje?

Seveda, saj je za vsakega športnika po koncu kariere pomembna vključitev v pošportno življenje z ustrežno in želeno izobrazbo.

6. Ali se tudi dodatno, neformalno izobražuješ?

Poleg športnega področja spremljam tudi gospodarske in finančne novice, predvsem z branjem raznih člankov in strokovne literature. Večkrat obiščem tudi razne seminarje s športnega in finančnega področja, ker mi pomagajo pri moji karieri.

7. Se ti zdi pomembno, da bi se vrhunski športnik med športno kariero izobraževal?

Zdi se mi pomembno in smiselno, da se športnik med aktivno kariero izobražuje, saj se mora zavedati, da se športna pot enkrat zaključi. Potrebno je že prej razmišljati, kaj bomo počeli v pošportnem življenju in kakšno izobrazbo želimo imeti ob koncu športne poti.

8. Ali ritem življenja vrhunškega športnika to dopusti?

Sam namenim dnevno vsaj 6 do 8 ur za treninge in vožnjo na trening, zato mi ne ostane veliko prostega časa. Pomembno je, da mi na fakulteti omogočajo razne ugodnosti pri študiju. Menim pa, da bi lahko država še boljše poskrbela za izobraževanje športnikov, predvsem po vzoru ameriških fakultet, kjer je večja sinergija med šolo in športnikom.

Nadaljevanje v poklicni karieri

9. Misliš, da so uporabni programi za pomoč športnikom po koncu športne kariere?

Kolikor sem seznanjen s tem, mislim da je to še v povojih in se stvari izboljšujejo. Taki programi vsekakor pomagajo športniku, ko konča kariero in vstopi v pošportno življenje. Takrat rabiš pomoč, ker si bil prej navajen živeti drugače.

10. Ali si seznanjen s takimi programi?

Vem, da OKS sodeluje skupaj z agencijo Adecco, kjer so oblikovali tak program.

11. Ali ti bodo koristila vsa znanja, veščine in razvite sposobnosti, ki si jih pridobil v športu, v nadaljnji poklicni karieri?

Predvsem vztrajnost, disciplina in delavnost, ki sem jih dobil pri plavanju, mi bo pomagala v nadaljnji karieri.

Osebne finance

12. Kot zaposlen v javnem sektorju zaslužiš dovolj, da preživiš mesec?

Preživim mesec že, vendar od tega denarja na koncu meseca ne ostane nič.

13. Ali bi lahko usklajeval »normalno 8-urno službo« in vrhunsko kariero v športu?

Nikakor. Treningi in priprave mi vzamejo veliko časa. Domov se vračam psihično in fizično zelo utrujen. Če bi imel službo, mi ne bi uspelo dosežati takih rezultatov. V plavanju samo profesionalci dosegajo medalje.

14. So denarne nagrade v tvojem športu dovolj visoke, da bi bil po končani športni karieri finančno neodvisen?

V tujini nekateri plavalci zaslužijo veliko denarja od sponzorjev, predvsem v Avstraliji, ZDA, pa tudi v drugih evropskih državah. Tam je plavanje na zelo visoki ravni in je tudi medijsko zelo zanimiv šport. Mislim, da si taki plavalci lahko zagotovijo finančno neodvisnost po končani športni karieri, vendar takih ni veliko. Situacija v Sloveniji pa ni naklonjena plavalcem. Nagrade v tem športu niso visoke, pa tudi medijsko ni veliko zanimanja, čeprav se iz leta v leto izboljšuje. Razlog je verjetno v izgradnji nove infrastrukture in promocije nas plavalcev.

15. Na kakšen način upravljaš svoje osebne finance in kdo ti pri tem pomaga?

Za svoje osebne finance skrbim pretežno sam. Posvetujem se tudi z različnimi strokovnjaki iz tega področja. Poleg tega sam veliko prebiram nasploh o financah.

16. Misliš, da bi bilo smiselno, če bi vsak vrhunski športnik med aktivno kariero dobil svojega kariernega menedžerja, ki bi skrbel za področje financ, marketinga in izobraževanja glede na potrebe, želje in zmožnosti posameznika? Tak svetovalec bi skrbel za povezavo in koordinacijo teh področij. Poleg tega bi moral razvijati in pripravljati športnika na pošportno življenje; mu pomagati izbrati primeren in želen poklic, priskrbeti ustrezna znanja in veščine za tak poklic, naučiti osnovnih opravil, ki bodo sledila v nadaljnjem pošportnem življenju (pisanje prošenj, naročanja kreditov, davčne zahteve ...).

Ja, to bi bilo zelo zanimivo. Predvsem v individualnih športih, ki so manj medijsko zanimivi in kjer se ne da veliko zaslužiti, bi pomoč prišla prav. V to smer bi morali razmišljati predvsem na OKS-u; njihov interes bi moral biti, da na tak način poskrbijo za športnikovo življenje po končani karieri. Ker vrhunski športniki podredijo celo življenje in cele dneve športu, bi nujno potrebovali nekoga, ki bi jim pomagal in svetoval ter s tem omogočil boljšo športno kariero in tudi boljšo pošportno življenje.